

สถานภาพองค์ความรู้เรื่องจามศึกษา ในประเทศไทย*

พลับพลึง กงชนะ**
ชัยณรงค์ ศรีพงษ์***

คำนำ

จามเป็นชาติพันธุ์โบราณในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีถิ่นกำเนิดอยู่บริเวณที่ราบชายฝั่งทะเลตอนกลางของเวียดนามในปัจจุบัน จากการศึกษาของศาสตราจารย์มักเยือง (Mac Duong) นักโบราณคดีชาวเวียดนามได้พบชุมชนมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ที่มีอายุประมาณ 2,500- 3,000 ปีมาแล้วและยังมีวัฒนธรรมเครื่องมือเครื่องใช้หลงเหลืออยู่ ทำให้ตีความได้ว่า มนุษย์ในชุมชนนี้รู้จักการเพาะปลูกแบบท่อน้ำ เลี้ยงสัตว์ ทำเครื่องเคลือบดินเผา เครื่องประดับ ทอผ้าและสร้างบ้านยกพื้นสูง ภูมิปัญญาที่สำคัญคือ รู้จักการถลุงโลหะและการนำเหล็กมาใช้ ซึ่งนักโบราณคดีเรียกว่าวัฒนธรรมซาหวัน (Sa Huynh)¹ และสันนิษฐานว่าผู้ที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรมนี้ ได้แก่ ชาติพันธุ์จาม (Cham) ราไล (Ralai) รวมทั้งชนเผ่าต่าง ๆ บนที่ราบทางตอนกลาง และตอนใต้ของเวียดนาม ซึ่งมีผู้ใช้ภาษาพูดทั้งตระกูลมลายู- โพลีเนเซียน และตระกูลภาษามอญ- ชะแมร์²

เรื่องราวของจามตอนต้นยุคประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังไม่ชัดเจน แต่นักวิชาการที่สนใจชาติพันธุ์จามได้ทำการสำรวจเอกสารจีนในสมัยราชวงศ์จิ้น และราชวงศ์ต่อมา

* นำเสนอใน The 6th Annual Muslim World Conference 2013 “Competitive Collaboration Strategies and Muslim Common Culture in the ASEAN Community”. Centre for Muslim World Policies (CMP), Faculty of Economics, Chulalongkorn University. Wednesday 22nd – Thursday 23rd May 2013 at Chao Phya Park Hotel, Bangkok.

** ข้าราชการบำนาญ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ผู้ทรงคุณวุฒิ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม และคณะอนุกรรมการสนับสนุนการดำเนินงานหอสมุดเมืองกรุงเทพมหานคร

*** อาจารย์พิเศษภาควิชาสังคมวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และเลขาธิการ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย (2553- 2557)

¹ Frappe, Christopher J. (1997). “Old Civilizations of the World.: Ancient Hardstone Earrings of Viet Nam” in *Arts of Asia*, October.

² Headley, R.K.Jr. 1998, “Cham evidence for Khmer sound changes”, in *Papers in Southeast Asian Linguistics No. 15: Further Chamlic Studies*, ed. D. Thomas, vol. 15, pp. 21. Canberra: Pacific Linguistics, the Australian National University.

ให้ความสนใจชนเผ่าหนึ่งที่จีนเรียกว่า หลินอี้ (Lin Yi) ซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ราบทางตอนใต้ของตั้งเกี้ยวน่าจะเป็นต้นกำเนิดของชาติพันธุ์จาม นอกจากนี้ ยังมีชนเผ่าต่างๆ ที่อาศัยอยู่ทางตอนกลางของดินแดนเวียดนามในปัจจุบัน เช่น เผ่านาริกาอิล วามสะ (Narikail Vamsa) ซึ่งศาสตราจารย์สตีเวนเบิร์ก (Steinberg) สันนิษฐานว่าเป็นต้นกำเนิดของชาติพันธุ์จาม³ จากข้อเสนอของนักโบราณคดี และนักวิชาการที่ศึกษาเรื่องชนชาติจาม ตลอดจนหลักฐานทางโบราณคดีที่ค้นพบทำให้สันนิษฐานได้ว่า ชาติพันธุ์จามพัฒนาจากชนหลายกลุ่มหลายเผ่าพันธุ์ ที่ตั้งถิ่นฐานกระจัดกระจายอยู่ตามที่ราบชายฝั่งทะเล (ประเทศเวียดนามในปัจจุบัน) ผู้นำของชุมชนเหล่านี้ต่างสู้รบขยายอำนาจ ทำให้บางชุมชนสามารถพัฒนาเป็นแว่นแคว้นในเวลาต่อมา ดังเช่น พระภัทเรศวร ที่ตั้งอาณาจักรจามปา ขึ้นได้ในบริเวณตอนกลางของเวียดนามปัจจุบัน ในคริสต์ศตวรรษที่ 5 มีเมืองสิงหปุระ (จาแกว) เป็นเมืองหลวง เมืองศรีสาหนภัทเรศวร (มิเชิน) เป็นเมืองศาสนา และเมืองจามปาปุระ (ฮอยอัน) เป็นเมืองท่า

การสร้างชาติของชาวจามนั้นเกิดจากปัจจัยหลายประการ แต่ปัจจัยเรื่องการค้ามีความสำคัญเพราะนำความมั่งคั่งมาสู่อาณาจักร ดังที่เอกสารจีนบันทึกไว้ว่ามีพ่อค้าจีนจากกวางตุ้งได้เดินทางมายังดินแดนของพวกหลินอี้ เพื่อซื้อกระควาย ช้าง เงิน ผ้า ไม้หอม เครื่องเทศ และผลไม้⁴ ขณะเดียวกัน กษัตริย์ของชาวจามได้สนับสนุนเรื่องการค้ากับนานาชาติ ทำให้อาณาจักรจามปา มีความมั่งคั่งโดยดีจากความจากเหตุการณ์ในเอกสารจีน ปี ค.ศ. 446 และ ค.ศ. 605 ว่ากองทัพจีนโจมตีราชธานีของอาณาจักรจามปา พร้อมทั้งชนทองกลับไปได้เป็นจำนวนมาก⁵ นอกจากนี้ ยังมีหลักฐานที่ให้ร่องรอยว่าจามปาเป็นอาณาจักรที่มั่งคั่ง ได้แก่ โบราณวัตถุในพิพิธภัณฑ์เมืองดานัง และโบราณสถานที่ยังคงเหลืออยู่จนได้รับการยกย่องให้เป็นมรดกโลกคือ เมืองมิเชิน

ปราสาทจามที่เมืองมิเชิน
ที่มา: <http://th.wikipedia.org>

³ In search of Southeast Asia: A modern history. (1987). Edited by David J. Steinberg. Sydney: Allen & Unwin.

⁴ Hall, D.G.E. (1981). A history of South-East Asia. London: Macmillan.

⁵ ล.ด.

อย่างไรก็ตาม ความมั่งคั่งของอาณาจักรจามปาเป็นทุกขลาภด้วยเช่นกัน เพราะชนชาตินี้ต้องทำสงคราม เพื่อป้องกันการปล้นสดมภ์จากกองทัพของอาณาจักรเพื่อนบ้าน ได้แก่ จีน ชนชาติในหมู่เกาะทะเลจีนใต้ เวียดนาม และกัมพูชาหลายครั้ง โดยผลัดกันแพ้ชนะ จนในที่สุดเวียดนามสามารถผนวกดินแดนทางตอนใต้ของจามซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้อาณาจักรจามปาค่อย ๆ เลื่อมลง จนกระทั่งใน คริสต์ศตวรรษที่ 18 อาณาจักรจามปาจึงล่มสลาย

การกล่าวถึงประวัติศาสตร์ของชาวจามโดยสรุป นอกจากเป็นการกล่าวนำเพื่อปูพื้นความรู้เกี่ยวกับจามศึกษาแล้วยังเป็นการนำเข้าสู่ประเด็นที่ว่า การทำสงครามติดต่อกันเป็นระยะเวลาที่ยาวนานโดยเฉพาะตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 11 เป็นต้นมา ทำให้ชาวจามบางกลุ่มอพยพหนีภัยจากสงครามไปยังดินแดนอื่น ๆ ด้วยเหตุนี้ ดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงมีชุมชนจามตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่ในที่ราบลุ่มแม่น้ำโขง ลาว กัมพูชา สยามและยังตั้งถิ่นฐานอยู่ในมาเลเซีย รวมทั้งหมู่เกาะต่าง ๆ ในอินโดนีเซียในปัจจุบัน สำหรับชาวจามได้เคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในภาคกลาง และภาคใต้ของประเทศไทยในปัจจุบัน เรื่องราวการอพยพเคลื่อนย้ายของชาวจามเป็นเรื่องที่ควรศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม

จุดมุ่งหมายของบทความนี้ไม่ได้ศึกษาเรื่องของชาวจามแต่ค้นคว้าสถานภาพองค์ความรู้เรื่องจามศึกษาในประเทศไทยโดยมีจุดมุ่งหมาย 2 ประการ คือ ประการแรก เพื่อสำรวจสถานภาพการศึกษาเรื่องจามในประเทศไทย โดยการรวบรวมงานเขียนทางวิชาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์เกี่ยวกับจาม ที่เขียนเป็นภาษาไทยทั้งหนังสือ บทความในวารสารต่าง ๆ ตลอดจนงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ที่เขียนโดยนักวิชาการไทย หรือชาวต่างชาติที่เขียนเป็นภาษาไทย จุดมุ่งหมายอีกประการหนึ่งคือ เพื่อใช้เป็นเอกสารอ้างอิงค้นคว้าเกี่ยวกับจาม ความสำคัญของบทความนี้จะทำให้ผู้ศึกษาค้นคว้าเรื่องจาม ได้รับความสะดวกคือทราบว่ามีนักวิชาการผู้ใดได้เขียนเกี่ยวกับเรื่องจามไว้บ้าง เขียนเรื่องเกี่ยวกับจามในด้านใด และปรากฏอยู่หอสมุดไหน ทั้งยังเป็นประโยชน์ที่ทำให้ผู้สนใจศึกษาเกี่ยวกับจามได้ทราบหัวข้อเรื่องที่มีผู้ศึกษาไว้แล้ว และเป็นแนวทางในการเลือกหัวข้อเรื่องที่ยังไม่มีผู้ทำการค้นคว้าหรืออาจค้นคว้าต่อยอดจากที่มีผู้ค้นคว้าไว้แล้ว สำหรับสาระสำคัญของบทความนี้แบ่งออกเป็น 3 หัวข้อย่อย ดังนี้

หัวข้อแรก บริบทชุมชนมุสลิมจาม ชุมชนที่เลือกเป็นตัวอย่างนำเสนอได้แก่ ชุมชนปทาควจาม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ชุมชนบ้านคร้ว กรุงเทพมหานครและชุมชนบ้านน้ำเชี่ยว จังหวัดตราด เนื่องจากทั้งสามชุมชนเป็นชาวไทยที่มีบรรพบุรุษเป็นชนชาติจาม ซึ่งอพยพเคลื่อนย้ายจากกัมพูชาเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในภาคกลาง และภาคตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศไทย ชุมชนทั้งสามชุมชนมีความแตกต่างกัน คือ ชุมชนปทาควจามเป็นชุมชนชาวนา ชุมชนบ้านคร้วเป็นชุมชนเมือง ส่วนชุมชนบ้านน้ำเชี่ยวเป็นชุมชนประมง เนื้อหาในหัวข้อนี้ศึกษาสภาพที่ตั้ง

และประวัติของชุมชน การดำรงชีพ วิธีชีวิตชุมชน และการปรับตัวในสังคมไทยที่เปลี่ยนไป ทั้งนี้เพื่อเป็นพื้นฐานความรู้ความเข้าใจเรื่องสถานภาพจามศึกษา

หัวข้อที่สอง บรรณนิทัศน์สิ่งพิมพ์เลือกสรรและแหล่งสารสนเทศจามศึกษา โดยสำรวจหนังสือ วารสาร งานวิจัย และวิทยานิพนธ์ที่เขียนเกี่ยวกับจาม ในหอสมุดมหาวิทยาลัยต่าง ๆ แล้วจัดเป็นหมวดหมู่คือ หนังสือ บทความ งานวิจัย และวิทยานิพนธ์ จากนั้นจึงให้ข้อมูลบางประการ ได้แก่ ตัวเลขเรียกหนังสือ (call number) การอ้างอิงชื่อผู้แต่ง ชื่อหนังสือ และทำคำอธิบายประกอบ (annotation) โดยย่อ นอกจากนี้ยังบอกแหล่งข้อมูล ได้แก่ ชื่อหอสมุดที่มีหนังสือ บทความ งานวิจัย และวิทยานิพนธ์ ดังนั้น บรรณนิทัศน์สิ่งพิมพ์เลือกสรรจึงเปรียบเสมือนเป็นบัตรรายการรวม (Union Catalog) จากหอสมุดต่าง ๆ ที่ถูกจัดหมวดหมู่เรื่องจามเข้าไว้ด้วยกัน

หัวข้อที่สาม การวิเคราะห์สถานภาพการศึกษาเรื่องจามในประเทศไทย โดยทำการวิเคราะห์สิ่งพิมพ์เลือกสรรที่รวบรวมได้จาก หนังสือ บทความ งานวิจัย วิทยานิพนธ์และสื่อวีดิทัศน์ เพื่อให้ได้องค์ความรู้และสถานภาพจามศึกษาในประเทศไทยปัจจุบัน

ตอนที่ 1. บริบทชุมชนมุสลิมจามในประเทศไทย

จามปาเป็นอาณาจักรแห่งการค้านานาชาติจึงมีความสัมพันธ์กับพ่อค้าต่างชาติ เช่น พ่อค้าจีน อินเดีย เปอร์เซีย อาหรับและพ่อค้าพื้นเมืองในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงมีผลให้มีการถ่ายทอดวัฒนธรรม เช่น การนับถือศาสนาต่าง ๆ อาทิ ศาสนาฮินดู พระพุทธศาสนา และศาสนาอิสลาม เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่าศาสนาอิสลามกระจายเข้าไปในสังคมจามเมื่อไร แต่การค้นพบเครื่องเคลือบอาหรับที่เมืองจาเกียหรือจารึกจีนสมัยราชวงศ์ซ้อง (Song Dynasty) ในปีค.ศ. 984 และจารึกระหว่างค.ศ. 1025 - 1035 หลักฐานดังกล่าวทำให้นักวิชาการสันนิษฐานได้ว่าศาสนาอิสลามกระจายเข้ามาในดินแดนเวียดนามประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 10⁶ เมื่ออาณาจักรจามปาเผชิญกับสงคราม จึงมีมุสลิมจามโดยเฉพาะกลุ่มที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ทางตอนใต้ของเวียดนามได้อพยพเข้ามาในกัมพูชา บุตรหลานของมุสลิมจามเหล่านี้บางกลุ่มได้เคลื่อนย้ายจากกัมพูชาเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ต่าง ๆ ทางภาคกลาง ภาคตะวันออก และภาคใต้ของประเทศไทย

⁶ Reid, Anthony. (1999). *Charting the shape of early modern Southeast Asia*. Chiang Mai, Thailand : Silkworm Books, pp. 39- 55.

1.1 การเคลื่อนย้าย และการตั้งถิ่นฐาน

มุสลิมจามที่เคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานในดินแดนไทยเป็นมุสลิมที่มาจากกัมพูชา การเคลื่อนย้ายอพยพจึงมีลักษณะเป็นการเคลื่อนย้ายจากภายนอกเข้ามายังดินแดนไทย สาเหตุที่ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายมักเกิดจากการทำสงครามระหว่างไทยกับกัมพูชา เช่น การทำสงครามในสมัยอยุธยาตอนต้นหรือความขัดแย้งในหมู่ราชวงศ์กัมพูชาตลอดจนการทำสงครามระหว่างไทยกับเวียดนามในกัมพูชาที่เรียกว่า “อานามสยามยุทธ” ในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ เมื่อกองทัพไทยเป็นฝ่ายชนะจึงได้กวาดต้อนผู้คนจากกัมพูชาซึ่งมีชาวจามปะปนมาด้วย อย่างไรก็ตามการเคลื่อนย้ายอพยพของชาวจามไม่ได้มาในคราวเดียวกัน ด้วยเหตุนี้ การตั้งถิ่นฐานของชุมชนจามในดินแดนไทย จึงเกิดขึ้นไม่พร้อมกัน เช่น ชุมชนปทาคูจาม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในสมัยอยุธยา แต่ ชุมชนบ้านคร้ว กรุงเทพมหานคร และชุมชนบ้านน้ำเขียว จังหวัดตราด ตั้งถิ่นฐานในสมัยรัตนโกสินทร์

ก. ชุมชนปทาคูจาม

ชุมชนตั้งอยู่ที่อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นเมืองหลวงเก่าของไทยที่ตั้งอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครไปทางทิศเหนือประมาณ 75 กิโลเมตร ที่ตั้งของชุมชนปัจจุบันอยู่บนถนนเลียบบแม่น้ำเจ้าพระยานอกเกาะเมืองด้านใต้ของอำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ชุมชนนี้ทางด้านเหนือมีพื้นที่ติดกับวัดพุทไธสวรรค์ ทางด้านใต้มีคลองคูจามผ่าน ชุมชนทางด้านตะวันออกตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ส่วนทางด้านตะวันตกมีถนนเลียบบแม่น้ำเจ้าพระยาตัดผ่าน จำนวนประชากรของชุมชนมีอยู่ประมาณ 200 คน⁷

ประวัติการตั้งถิ่นฐานของชาวจามที่อยุธยาในระยะแรกไม่มีหลักฐานชัดเจน แต่อาจสันนิษฐานได้ว่าชาวจามกลุ่มแรกคงเข้ามาเมื่อครั้งที่กองทัพอยุธยาในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (อู่ทอง ครองราชย์ ระหว่าง พ.ศ. 1893 - 1902) ยกทัพไปโจมตีนครธมของกัมพูชาเมื่อปี พ.ศ. 1895 หรือในปลายรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดี (ครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. 1931 - 1938)* ครั้งนั้นกองทัพอยุธยาสามารถยึดนครธมได้ และกวาดต้อนชาวกัมพูชาเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่กรุงศรีอยุธยา ในจำนวนนี้อาจมีชาวจามรวมอยู่ด้วย หลักฐานการตั้งถิ่นฐานของชาวจามที่กรุงศรีอยุธยาชัดเจนขึ้น เนื่องจากพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ ซึ่งถือว่าเป็นเอกสารที่บรรยายเหตุการณ์ในสมัยอยุธยาได้แม่นยำ ได้กล่าวถึง เหตุการณ์เมื่อ พ.ศ. 1952 ว่าสมเด็จพระรามาธิบดีราช (ครองราชย์ ระหว่าง พ.ศ. 1938- 1952) โปรด ฯ

⁷ พลับปลิง คงชนะ “พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ชุมชนจามอยุธยา” วารสารประวัติศาสตร์. (2542), หน้า 67-80.

* ศานติ ภักดีคำ ได้เสนอความเห็นว่างครามครั้งนี้ยังมีประเด็นน่าสนใจ ดูใน เขมรรบไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา และใน ขอม แปรพักตร์ สงครามเขมร - ไทยครั้งแรกในประวัติศาสตร์ศาสตร์อยุธยาจริงหรือ ใน เขมรรบไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา หน้า 58 - 60 และหน้า 90 - 101 แต่ความเห็นนี้ยังไม่เป็นข้อยุติ

แผนที่แสดงตำแหน่งของคลองจามซึ่งเป็นที่ตั้งของชุมชนปทาคูจาม

ที่มา: <http://haab.catholic.or.th/historysuwanapoom01suwannapoom31.html>

ให้จับกุมออกกฎหมายหาเสนาธิบดี ตำแหน่งสมุหกลาโหมในข้อหากบฏ ออกญาผู้นี้หนีราชภัย ด้วยการข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาไปยังฝั่งบริเวณปทาคูจามหนีรอดไปได้^๘ หลักฐานนี้ทำให้ลงความเห็นได้ว่าปี ค.ศ. 1952 ได้มีชุมชนจามตั้งอยู่ที่พระนครศรีอยุธยาแล้ว นอกจากนี้ การวิเคราะห์คำ คือ “จาม” หมายถึง ชชาติพันธุ์จาม คำว่า “ปทา” เป็นภาษาเขมร แปลว่า ค่าย ส่วนคำว่า “คู” เป็นภาษาไทย หมายถึง ร่องน้ำที่ขุดขึ้น เพื่อเป็นเครื่องกีดขวาง ป้องกันหรือเป็นที่เก็บน้ำ คำว่า “ปทาคูจาม” จึงหมายถึง ค่ายของชาวจามที่มีคูน้ำเป็นเครื่องป้องกัน^๙ การใช้ภาษาเขมร เรียก ชุมชนจาม ได้ให้ร่องรอยว่าชาวจามที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานที่กรุงศรีอยุธยา บริเวณปทาคูจามมาจากกัมพูชา

อย่างไรก็ตาม แม้ว่ากรุงศรีอยุธยาถูกพม่าโจมตีแตกในปี พ.ศ. 2310 ชุมชนปทาคูจามยังคงยืนหยัดอยู่ได้ต่อเนื่องถึงปัจจุบัน ข้อมูลนี้ได้จากการวิเคราะห์คำบอกเล่าของผู้สูงอายุในชุมชน ที่เล่าว่า เดิมชุมชนจามตั้งอยู่ลึกเข้าไปในคลอง แต่เมื่อประมาณ 50 ปีมาแล้วน้ำในคลองแห้งลง ชุมชนปทาคูจามจึงย้ายมาตั้งอยู่ที่บริเวณปากคลองจาม ซึ่งเป็นที่ตั้งในปัจจุบัน คำบอกเล่านี้อธิบายได้ว่าในอดีต ชุมชนจามเลี้ยงตนเองได้ อีกทั้งการตั้งลึกอยู่ลึกเข้าไปในลำคลองทำให้คนในชุมชน สามารถซ่อนตัวจากกองทัพพม่า ชุมชนปทาคูจามนับเป็นชุมชนจามในประเทศไทยที่มีประวัติอันยาวนาน

^๘ ศิลปากร, กรม. (2486). พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ. หน้า 446.

^๙ คูใน พลับพลึง คงชนะ, เล่มเดิม. หน้า 67 - 80.

ข. ชุมชนบ้านครัว

ชุมชนบ้านครัว ตั้งอยู่บริเวณสองฝั่งของคลองแสนแสบ เขตราชเทวี กรุงเทพมหานคร ประวัติของชุมชนนี้มีทั้งนักวิชาการภายนอกทำการศึกษา เช่น เสาวภา พริสิริพงษ์ ชลธิรา สัตยวัฒน์ และ “คนใน” คือ เรืองศักดิ์ (อุมร์) ดำริห์เลิศ และ สรยุทธ ชื่นภักดี ซึ่งมีบรรพบุรุษเป็นมุสลิมจาม มีการศึกษาชุมชนบ้านครัว มีการอ้างอิงถึงหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษร และหลักฐานประเภทคำบอกเล่าเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของชาวจามที่บ้านครัว*

หลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษร ได้แก่ พระราชพงศาวดาร และ ประชุมพงศาวดาร ฉบับต่าง ๆ จดหมายเหตุอนุรักษกรุงรัตนโกสินทร์ เอกสารราชการ เช่น ตราคุ้มลัก (เอกสารที่รัฐยกเว้นแก่ผู้ที่ไม่ต้องสักข้อมือ) และเอกสารประเภทแผนที่มณฑลกรุงเทพ ปිරัตนโกสินทร์ ศกต่าง ๆ และรูปภาพ จากหลักฐานต่าง ๆ เหล่านี้สรุปได้ว่าภายหลังจากที่กรุงศรีอยุธยาแตก ชาวจามที่รอดชีวิตซึ่งมาจากพาคูจามส่วนหนึ่ง ได้เข้ารับราชการในสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช (พ.ศ. 2310- 2325) มุสลิมที่กรุงศรีอยุธยาได้อพยพมาตั้งบ้านเรือนเรียงราย ตั้งแต่ถนนบุรี บางอ้อ บางพลัด บางกอกน้อย บางกอกใหญ่ เลยไปจนถึงบางลำพูล่าง¹⁰

แผนที่แสดงที่ตั้งชุมชนบ้านครัว เขตราชเทวี

ที่มา: <http://www.thaifolk.comdocattractbankruabankrua.htm>

* ชุมชนบ้านครัวมีทั้งมุสลิมจาม เซม และมลายูตั้งถิ่นฐานอยู่ร่วมกัน แต่ขอบเขตของการศึกษาชุมชนบ้านครัวในบทความนี้ จำกัดเฉพาะเรื่องมุสลิมจาม

¹⁰ สรยุทธ ชื่นภักดี. (2550). “ไทยมุสลิมเชื้อสายจาม” ใน วารสารอักษรศาสตร์ ฉบับภาษาไทยแยกเทศ ข้ามเขตความรู้. ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (ม.ค.-มี.ย. 2550), หน้า 112-127.

ต่อมาในปี พ.ศ. 2314 กองทัพสยามยกทัพไปโจมตีกัมพูชาในครั้งนั้นได้กวาดต้อนชาวเขมรรวมทั้งชาวจามมายังกรุงธนบุรี ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (พ.ศ. 2325- 2352) ทรงโปรด ฯ ให้ชาวเขมรและชาวจามย้ายไปตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณทุ่งพญาไท ชาวสยามในยุคนั้น เรียกว่า บ้านแขกคร้ว (ปัจจุบัน เรียกว่า บ้านคร้ว) ในปี พ.ศ. 2376 กองทัพสยามในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2367- 2394) ได้ต่อสู้กับกองทัพเวียดนามในศึกอานามสยามยุทธที่กัมพูชา¹¹ และหัวเมืองมลายู ในครั้งนั้นมีการกวาดต้อนชาวเขมร จาม และมลายูเข้ามายังสยาม พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้า ฯ ให้กลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้บางกลุ่มตั้งถิ่นฐานรวมกันอยู่ที่บ้านคร้ว¹²

ด้วยเหตุนี้ บ้านคร้วซึ่งก่อตั้งในปี พ.ศ. 2330 ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ผู้อยู่อาศัยจึงเป็นกลุ่มชาติพันธุ์จาม และเขมร ต่อมาจึงมีกลุ่มมลายูเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ด้วย ในระยะแรกชุมชนตั้งอยู่ตรงบริเวณรอบวัดพระยายัง เมื่อชุมชนเติบโตขึ้นจึงตั้งบ้านเรือนเรียงรายไปตามคลองแสนแสบใต้จรดปากคลองพญาไท ปัจจุบันชุมชนแบ่งออกเป็นชุมชนบ้านคร้วเหนือ บ้านคร้วตะวันตก และบ้านคร้วใต้ มีพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในเขตราชเทวี และเขตปทุมวัน บ้านคร้วจึงเป็นชุมชนมุสลิมที่ใหญ่ที่สุดในกรุงเทพมหานคร มีประชากร ประมาณ 3,254 คน¹³ บ้านคร้วนับเป็นชุมชนเก่าแก่ที่ผ่านร้อนผ่านหนาว จากเหตุการณ์ต่าง ๆ อาทิ ด้านสงคราม เช่น สงครามโลกครั้งที่ 2 หรือน้ำท่วมกรุงเทพ ฯ ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยให้เป็นแบบสมัยใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สังคมเมืองหลวง ทำให้ชุมชนบ้านคร้วต้องเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ เช่น การพ่น ยาเสพติด และโครงการตัดทางด่วนซีดีโรด (C/D Road) ผ่านชุมชนโดยการทางพิเศษแห่งประเทศไทย ทำให้ต้องมีการเวนคืนที่ดินไร้ชื่อชุมชน มัสยิด และสุสานที่ส่งผลกระทบต่ออาจทำให้ชุมชนบ้านคร้วล่มสลาย ดังนั้น ใน พ.ศ. 2531 ชาวบ้านคร้วจึงรวมตัวกันเพื่อเรียกร้องให้ระงับโครงการโดยใช้สิทธิทางกฎหมาย และปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน นับเป็นการป้องกันชุมชนของตนเองอย่างสง่างาม ทั้งนี้เนื่องจากเป็นชุมชนที่มีอดีตรู้จักอดีต และรู้จักคุณค่าของอดีต¹⁴ ทำให้ชุมชนมุสลิมที่เก่าแก่แห่งหนึ่งของกรุงเทพมหานคร ยืนหยัดมาได้จนถึงปัจจุบัน

¹¹ เรื่องศักดิ์ คำรืห์เลิศ. (2545). ประวัติศาสตร์บ้านคร้วและการต่อต้านทางด่วนซีดีโรดของชาวชุมชน. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

¹² เรื่องศักดิ์ คำรืห์เลิศ. (2545). เล่มเดิม.

¹³ สิทธิชุมชนท้องถิ่นบ้านคร้ว: กรณีการสร้างทางด่วนทับชุมชน. (2547). คณะผู้วิจัย ชลธิรา สัตยาวัฒนา และคนอื่น ๆ. กรุงเทพฯ ฯ: นิตินธรรม.

¹⁴ สิทธิชุมชนท้องถิ่นบ้านคร้ว: กรณีการสร้างทางด่วนทับชุมชน. (2547). ล.ด.

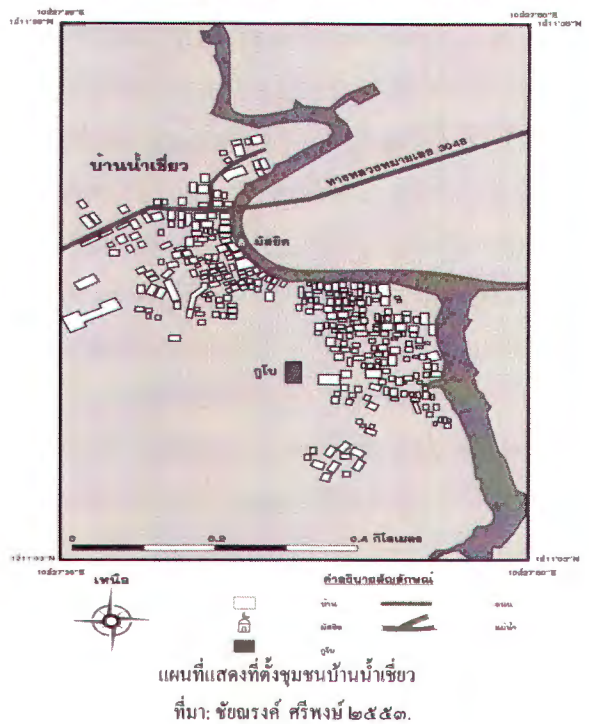

ค. ชุมชนบ้านน้ำเขียว

ชุมชนบ้านน้ำเขียว อำเภอลำปาง จังหวัดตรัง มีพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ติดชายทะเลทางด้านตะวันออกของอ่าวไทย ซึ่งยังมีความอุดมสมบูรณ์ด้วยป่าไม้ชายเลนอยู่เป็นจำนวนมาก ทั้งยังมีคลองขนาดใหญ่ไหลผ่าน ซึ่งคลองนี้มีต้นกำเนิดอยู่ที่เขาวังปลา อยู่ระหว่างอำเภอลำปางและอำเภอลำปาง เมื่อถึงฤดูน้ำหลาก น้ำในคลองจะไหลเชี่ยวมาก ชาวบ้านจึงเรียกว่า คลองน้ำเขียว ซึ่งเป็นที่มาของชื่อชุมชน น้ำในคลองไหลลงสู่ทะเลอ่าวไทยทางใต้ที่บ้านปากคลอง ตำบลหนองโสน อำเภอลำปาง ซึ่งชาวบ้านใช้เป็นแหล่งประมงพื้นบ้านและใช้เป็นเส้นทางออกทะเลเพื่อทำการประมงจนถึงปัจจุบัน ประชากรบ้านน้ำเขียวมีทั้งผู้นับถือพระพุทธศาสนาและศาสนาอิสลาม แต่ประชากรที่นับถือศาสนาอิสลาม มีประมาณ 1,600 คน¹⁵

การตั้งถิ่นฐานของมุสลิมจากบ้านน้ำเขียวเริ่มต้นเมื่อไรไม่มีหลักฐานชัดเจน จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่มีสยิดบ้านน้ำเขียว¹⁶ ได้อ้างถึงคำบอกเล่าของบรรพบุรุษว่า เมื่อชาวมลายูย้ายจากกัมพูชาได้ไปตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านคร้วก่อนแต่ได้รับความลำบาก เนื่องจากแพน้ำเมื่ออาบแล้วจะคันมาก จึงชักชวนญาติพี่น้องให้เดินทางกลับกัมพูชาโดยทางเรือเลาะเลียบชายฝั่งทะเลมาจนถึงบ้านน้ำเขียวจึงได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่นี่ แต่ในหนังสือวัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณะและภูมิปัญญาจังหวัดตรัง¹⁷กล่าวว่า กองทัพไทยได้นำชาวมลายูจากกัมพูชากลุ่มหนึ่งลงเรือมาขึ้นปากอ่าวบริเวณปากคลองท่าตะเภาและปากอ่าวคลองน้ำเขียว ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งขึ้นที่ปากน้ำระยอง แต่บางครอบครัวถูกส่งไปตั้งถิ่นฐานที่บ้านคร้วกรุงเทพฯ เรื่องราวการตั้งถิ่นฐานของชาวมลายูบ้านน้ำเขียวแม้ว่าจะต่างกัน แต่ที่ตรงกันคือ

แผนที่บ้านน้ำเขียว อำเภอลำปาง จังหวัดตรัง

แผนที่แสดงที่ตั้งชุมชนบ้านน้ำเขียว
ที่มา: ชัยณรงค์ ศรีพงษ์ 2553.

¹⁵ สัมภาษณ์อิมฮามส์อัยย หนอมวงษ์ ณ มัสยิดอัลญบรอ บ้านน้ำเขียว อำเภอลำปาง จังหวัดตรัง เมื่อปี 1994.

¹⁷ คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ กรมศิลปากร. (2542). วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณะ และภูมิปัญญาจังหวัดตรัง. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

การแข่งขันเรือพายประเพณีด้วยลำไม้ไผ่ของชุมชนบ้านน้ำเชี่ยวจัดขึ้นในช่วงเดือนพฤศจิกายน หรือช่วงหลังวันถือศีลอด (รอมฎอน) ของชาวมุสลิม

ที่มา: http://www.trat.go.th/tat/index_namchew2.htm

มุสลิมจามที่เคลื่อนย้ายมาตั้งถิ่นฐานที่บ้านน้ำเชี่ยวมาจากกัมพูชา รวมทั้งเวลาในการตั้งถิ่นฐานตรงกันคือในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จากหลักฐานดังกล่าวทำให้สรุปได้ว่าชุมชนบ้านน้ำเชี่ยวมีประวัติการตั้งถิ่นฐานประมาณ 200 กว่าปีมาแล้ว

การอพยพเคลื่อนย้ายของชาวมุสลิมจาม 3 ชุมชนคือ ปากคูดจาม บ้านครัวและบ้านน้ำเชี่ยวจากกัมพูชาแม้ว่าเวลาในการตั้งถิ่นฐานต่างกัน ที่ตั้งของชุมชนมีสภาพแวดล้อมต่างกัน แต่ทั้งสามชุมชนมีความเกี่ยวข้องกันทางเชื้อชาติ และประวัติศาสตร์

1.2 การดำรงชีพ

เนื้อหาในตอนนี้จะกล่าวถึงอาชีพของกลุ่มชาติพันธุ์จามในชุมชนปากคูดจาม ชุมชนบ้านครัวและชุมชนบ้านน้ำเชี่ยวในภาพรวม โดยแบ่งได้เป็น 4 กลุ่มใหญ่ดังนี้

ก. การรับราชการ

ในสมัยอยุธยา ชาวจามในชุมชนปากคูดจามที่รับราชการเป็นขุนนางมักขึ้นสังกัดกองอาสาจาม (ซึ่งเป็นหนึ่งในกองทหารอาสาต่างชาติ 6 เหล่า)* มีออกพระราชวังสันตำแหน่งจางวางเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุด คักดินา 2000¹⁸ ผู้ได้รับตำแหน่งออกพระราชวังสัน สืบทอดอยู่ในกลุ่มชาวจาม ชาวจามเหล่านี้มีความเชี่ยวชาญในเรื่องการเดินเรือ และมีความรู้เกี่ยวกับแม่น้ำ ลำคลอง และทะเล จึงเหมาะแก่การรับทางน้ำ ชาวจามจึงมักเข้ารับราชการในกองทัพเรือ

* ได้แก่ กรมอาสาสมอญ จาม จีน แขก ญี่ปุ่น และฝรั่ง

¹⁸ ทรายนละเอียดใน พลับพลึง คงชนะ “พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ชุมชนจามอยุธยา” ใน วารสารประวัติศาสตร์ (2542), หน้า 67-80.

ตำแหน่งออกพระราชวังสันได้มีการสืบทอดมาตั้งแต่สมัยอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ จนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตำแหน่งนี้สิ้นสุดลง เนื่องจากโปรดเกล้าฯ ให้มีการปฏิรูปการปกครองเป็นแบบสมัยใหม่ พระยาราชวังสันคนสุดท้าย คือพระยาราชวังสัน (บัว) ซึ่งมีบ้านพักอาศัยในที่ดินอยู่เรือหลวง ริมคลองมหานาค¹⁹

ณ ปัจจุบัน มุสลิมไทยเชื้อสายจามนอกจากรับราชการในกองทัพเรือแล้วยังรับราชการในหน่วยงานอื่น ๆ เช่น สำนักโยธาธิการ การรถไฟแห่งประเทศไทย รัฐสภา หรือเป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ

ข. การทำนาและประมง

มุสลิมจามซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา เช่น ชุมชนปทาคุจาม และชุมชนบ้านครัว ในสมัยก่อนมีอาชีพหลักคือการทำนาและประมงน้ำจืด แต่ที่บ้านน้ำเขียวซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่ริมทะเลทำประมงน้ำเค็ม การดำรงชีวิตชุมชนนี้จึงขึ้นอยู่กับทรัพยากรทางทะเล และป่าชายเลน สำหรับมุสลิมจามที่เป็นชุมชนชาวนา ทำการปลูกข้าวบนที่นาซึ่งอยู่บริเวณถัดจากฝั่งคลองไปทางด้านหลังของหมู่บ้าน ทำให้มีข้าวเก็บไว้กินได้ทั้งปี ส่วนอาหารหลักได้แก่ ปลา และสัตว์น้ำจืดนานาชนิด รวมทั้งพืชน้ำ เช่น ผักบุ้ง ผักกะเฉด สำหรับเชื้อเพลิงในหมู่บ้านได้จากไม้สะแก ซึ่งขึ้นอยู่บริเวณชายทุ่ง รวมทั้งกาบและกะลามะพร้าวเป็นเชื้อเพลิงที่เหมาะสมแก่การย่างปลา ทำเป็นปลาแห้งเก็บไว้กินได้ทั้งปี สำหรับไม้ใช้ เช่น ไม้ไผ่ และไม้เนื้อแข็งอื่นๆ ใช้สอยทำเป็นเครื่องมือจับสัตว์น้ำ เครื่องใช้ในครัวเรือนหรือใช้สร้างบ้าน ต่อเรือเป็นต้น นอกจากนี้ ที่ดินซึ่งเป็นเนินยาว แคว ๆ ขนานไปกับฝั่งแม่น้ำลำคลอง นอกจากใช้เป็นปลูกบ้านเรียงรายไปตามแม่น้ำลำคลองแล้วยังใช้ประโยชน์ในการปลูกพืชผัก ผลไม้ นานาชนิด รวมทั้งมะพร้าวที่มีประโยชน์มากมาย ส่วนน้ำตาลสดที่ได้จากต้นตาลที่อยู่ในห้องนาถูกนำมาเคี้ยวได้น้ำตาล ใช้เพิ่มรสชาติอาหารหรือทำขนมรับประทานในชีวิตประจำวัน หรือในเทศกาลต่าง ๆ เมื่อสิ้นสุดการทำนาเป็นฤดูแล้ง ชาวนา ซ่อมแซมบ้านเรือน เครื่องมือเครื่องใช้และเรือ ทำเครื่องมือจับปลา สานกระบุง ตะกร้าไว้ใช้ ผู้หญิงทอผ้า ทำอาหารดูแลครอบครัว

สำหรับชาวบ้านน้ำเขียวออกเรือหาปลาในทะเลจึงมีอาหารทะเลรับประทาน และส่วนหนึ่งทำเป็นปลาแห้ง ปลาเค็ม น้ำปลา หรือตัดไม้โกงกางออกขาย หรือนำไปแลกเปลี่ยนผลผลิตจากชุมชนอื่น เช่น ข้าว น้ำตาล พืชผัก ผลไม้ เป็นต้น วงจรชีวิตด้านการดำรงชีพของชาวจามวนเวียนอยู่เช่นนี้

ค. การทำหัตถกรรม และการค้าขาย

ผู้หญิงจามมีชื่อเสียงด้านการทอผ้า ชุมชนปทาคุจามในสมัยอยุธยามีการทอผ้าส่งไปขายที่ตลาดในเมืองและนอกเมือง เช่นที่วัดแก้วฟ้า²⁰ ส่วนชุมชนบ้านครัวได้พัฒนาหัตถกรรม

¹⁹ เรื่องศักดิ์ ดำริห์เลิศ. (2545). เล่มเดิม.

²⁰ พลับปลิง คงชนะ “พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ชุมชนจามอยุธยา” ใน วารสารประวัติศาสตร์ (2542), หน้า 67-80.

การทอผ้าไหมที่ยังหลงเหลืออยู่ในชุมชนบ้านครัว

ที่มา: http://www.myfirstbrain.com/parent_view.aspx?ID=63487

ทอผ้าในครัวเรือนกลายเป็นแหล่งทอผ้าไหมที่มีชื่อเสียง เนื่องจากระหว่าง พ.ศ. 2490 – 2491 จิม ทอมป์สัน (Jim Thomson) ได้รับซื้อผ้าไหมที่ทอโดยฝีมือชาวบ้านครัวไปจำหน่าย แต่ภายหลังจากที่จิม ทอมป์สันหายตัวไปอย่างลึกลับในปี พ.ศ. 2510 กิจการทอผ้าไหมที่บ้านครัวเริ่มซบเซา ประกอบกับไหมดิบราคาสูงขึ้น ทำให้ธุรกิจนี้ก็มีกำไรลดลง ทำให้เจ้าของกิจการทอผ้าไหมขนาดใหญ่หลายรายต้องเลิกกิจการ แต่ราว 30 ปีกว่าที่ผ่านมา มีมุสลิมจากบ้านพุ่มเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานีซึ่งมีชื่อเสียงเรื่องการทอผ้าอยู่แล้ว เข้ามารับช่วงการค้าผ้าไหมหัตถกรรม การทอผ้าไหมทำให้บ้านครัวยังคงเป็นชุมชนที่มีการทอและค้าผ้าไหม การทอผ้าคือการนำภูมิปัญญาของบรรพบุรุษมาสร้างมูลค่าเพิ่มทำให้มุสลิมจามมีเศรษฐกิจที่เลี้ยงตัวได้ในระดับหนึ่ง

มุสลิมจามนอกจากค้าขายผ้าทอมือแล้ว แต่เดิมนักขายเครื่องใช้ประเภทเครื่องจักสาน ซึ่งเหลือใช้จากภายในครัวเรือนนำออกขายที่ตลาดใกล้ชุมชน สำหรับชุมชนที่อยู่ติดทะเลสินค้าที่ทำขายมักเป็นผลิตภัณฑ์ที่ได้วัตถุดิบจากทะเลและป่าชายเลน เช่น กอบ กะปิ กุ้งแห้ง ปลาเค็ม และน้ำปลา นอกจากนี้ยังขายไม้โกก่าง ไม้แสม ใบจากและลูกจาก เป็นต้น

อย่างไรก็ตามเมื่อสังคมไทยเปลี่ยนแปลงเป็นแบบสมัยใหม่ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 รายได้จากผลิตภัณฑ์ภายในครัวเรือนแบบเดิมไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ มุสลิมจามมีสภาพเช่นเดียวกับคนไทยในชุมชนต่าง ๆ ที่ต้องดิ้นรนให้มีรายได้เพิ่มขึ้น ผู้ที่มีทักษะพิเศษ เช่น คนในชุมชนบ้านครัวที่มีฝีมือในการทอผ้าและมีตลาดจำหน่าย ได้ยึดอาชีพทอและขายผ้าไหม²¹

²¹ สิทธิชุมชนท้องถิ่นบ้านครัว: กรณีการสร้างทางด่วนทับชุมชน. (2547). คณะผู้วิจัย ชลธิรา สัตยาวัฒนา และคนอื่น ๆ. กรุงเทพฯ ฯ: นิตินธรรม.

สำหรับพวกผู้ชายมักรับจ้างเดินเรือ หรือตั้งบริษัททำการค้า นอกจากนี้คนในชุมชนบ้านคร้วยังแบ่งห้องให้เช่าเพื่อเป็นรายได้เพิ่ม เพราะที่ตั้งของชุมชนอยู่ในย่านธุรกิจของเมืองกรุงเทพมหานคร แต่มุสลิมชุมชนปทาคุจามซึ่งอยู่ชานเมืองได้ไปรับจ้างฆ่าวัวให้มุสลิมปาทานซึ่งมีอาชีพค้าเนื้อวัว ส่วนผู้ที่มีความรู้ในชุมชนได้เข้ารับราชการ หรือเข้าทำงานในบริษัทต่าง ๆ เช่นในนิคมอุตสาหกรรมนวนคร จังหวัดปทุมธานี หรือบริษัทในนิคมอุตสาหกรรมโรจนะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยาซึ่งอยู่ไม่ไกลจากชุมชน หรือเข้ามาทำงานในเมืองกรุงเทพมหานคร ชุมชนบ้านน้ำเขียวทำประมงน้ำเค็มต้องออกเรือหาปลาไปไกลจนถึงกัมพูชา นอกจากนี้ยังแบ่งที่พักในลักษณะโฮมสเตย์ (Home Stay) ให้นักท่องเที่ยวพักในลักษณะการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การดำรงชีพของมุสลิมจามเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคมชุมชนบ้านคร้วปรับเปลี่ยนเป็นชุมชนเมือง ส่วนชุมชนปทาคุจามและชุมชนบ้านน้ำเขียวที่เปลี่ยนจากชุมชนชาวนาหรือชาวประมง เป็นชุมชนสมัยใหม่ที่ตั้งอยู่ชานเมืองตามความเจริญด้านเทคโนโลยีการสื่อสารและระบบทุนนิยมที่กระจายเข้าไปในชุมชนอย่างรวดเร็ว

1.3 วิถีชีวิตชุมชนและการปรับตัวในสังคมไทย

การเปลี่ยนแปลงประเทศให้เป็นแบบสมัยใหม่ ส่งผลให้สังคมไทยเปลี่ยนเป็นสังคมทางโลก (Secularization) เพิ่มขึ้น²² ซึ่งมีผลให้การดำรงชีวิตของมุสลิมจามเปลี่ยนไป แต่ยังมีวิถีชีวิตเป็นไปตามครรลองของความศรัทธาและปฏิบัติตามหลักศาสนาอิสลามที่มีมัสยิดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ปทาคุจามมี 3 มัสยิด แต่มัสยิดของชาวจาม ชื่อ อะมะหฺดียะตุลชอลิฮาด มีอิหม่ามณรงค์ ชันธนิศย์ เป็นผู้นำทางศาสนา ที่บ้านคร้วซึ่งเป็นชุมชนใหญ่ประกอบด้วยมัสยิด 3 มัสยิดเช่นกัน แต่มัสยิดแห่งแรกของชุมชนที่ก่อตั้งโดยมุสลิมจามชื่อมัสยิดญามีอัลคือยริยะฮ์ มีอิหม่ามประภาพ วิจิตรตระการสมเป็นผู้นำศาสนา และชุมชนบ้านน้ำเขียวมีมัสยิดชื่อว่า อัลกุบรอ มีอิหม่ามสุชาติ ถนอมวงศ์เป็นผู้นำศาสนา มัสยิดเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวมุสลิมในชุมชนใช้ในการประกอบพิธีทางศาสนา มัสยิดจึงมีความสำคัญต่อชุมชนเป็นอย่างยิ่ง

ชุมชนจามทั้งสามต่างมีโรงเรียนสอนศาสนาให้แก่เยาวชนได้เรียนรู้เรื่องศาสนา ขณะเดียวกันก็ได้เรียนวิชาสามัญในโรงเรียนของรัฐด้วย จึงมีความรู้ภาษาไทยและวิชาสามัญ แต่ที่สำคัญคือ การมีเพื่อนต่างศาสนาที่เติบโตเป็นผู้ใหญ่ซึ่งมีความคุ้นเคยกัน ชุมชนมุสลิมจามและชุมชนชาวพุทธที่อยู่ใกล้เคียงกันมีการช่วยเหลือกันระหว่างชุมชน เช่น วัดพุทธไธศวรย์ที่มีบริเวณติดกับชุมชนปทาคุจามได้เอื้อเพื่อมุสลิมจาม (ซึ่งมีพื้นที่ชุมชนแคบกว่า) จัดงานต่าง ๆ ล่าสุดได้แก่งานฉลองมัสยิดใหม่หลังจากถุน้ำท่วมในปี พ.ศ. 2554

²² Kongchana, Plubplung. (2010). *Chularajamontri: A religious Institution amidst Thai social changes*, Ph .D. Dissertation. Graduate School of Philosophy and Religion, Assumption University Bangkok Thailand.

การฉลองมัสยิดใหม่ของชุมชนปทา
คูจาม เมื่อ เดือน มีนาคม 2556
ที่มา: รุสดี ชันธนิตย์ 2556.

นอกจากนี้ ยังมีการแต่งงานกับคนต่างศาสนา ผู้ที่แต่งงานกับมุสลิมต้องเปลี่ยนมานับถือศาสนาอิสลาม การปรับตัวของมุสลิมจามอีกประการหนึ่งคือการใช้ภาษาไทยในชีวิตประจำวัน แต่ในอดีตคนในชุมชนจามพูดภาษาจามหรือเขมรได้ ทั้งนี้ จะเห็นได้จากการสังเกตของดิเรก กุลสิริสวัสดิ์ ว่า แต่ก่อนที่บ้านครัวแม่แต่คนหนุ่มสาวส่วนมากยังพูดภาษาเขมรได้แต่อ่านหรือเขียนหนังสือเขมรไม่ได้ เนื้อหาที่พูดกันจึงเป็นภาษาพื้น ๆ ไม่ลุ่มลึกหรือแตกฉาน²³ ปัจจุบันชุมชนจามมีร่องรอยทางภาษาหลงเหลืออยู่เช่นคำเรียก ญาติผู้ใหญ่ว่า “โต๊ะหรือก็” เรียกย่า ยายว่า “เมย” หรือบางคำ เช่น ภาษาไทยพูดว่า “ไปไหน” ภาษาจามใช้คำว่า “เนาไล่” ภาษาเขมรว่า “ตีว หน้า”²⁴ อย่างไรก็ตาม แต่เดิมเนื่องจากชาวจามเข้ารับราชการในกองทัพเรือเป็นส่วนใหญ่จึงมีภาษาจามหลงเหลืออยู่ เช่นการเรียกเสาเรือส่วนต่าง ๆ ดังนี้ เสาหน้า (Foremast) เรียก ตังเกต เสากลาง (mainmast) เรียกบาระ และเสาหลัง (mizzenmast) เรียก เซก²⁵ แต่ในปัจจุบันชุมชนจามทั้งสามใช้ภาษาไทยเป็นภาษาพูดและภาษาเขียน เช่นชุมชนบ้านน้ำเขียวได้สูญเสียความความทรงจำภาษาจามและภาษาเขมรแล้ว

ในด้านประเพณีชุมชนจามปฏิบัติตามประเพณีของมุสลิมเช่นวันฮารีรายอ²⁶ ซึ่งในรอบหนึ่งปีจะมีกิจกรรมนี้สองครั้ง คือหลังจากสิ้นสุดการถือศีลอดในเดือนรอมฎอน เรียกว่า ฮารีอีดิลฟิตรี²⁷ ส่วนครั้งที่ 2 คือฮารีรายออีดิลอัฎฮา²⁸ ดิเรก กุลสิริสวัสดิ์ มีความเห็นเกี่ยวกับ

²³ ดิเรก กุลสิริสวัสดิ์. “พวกจาม และ แยกบ้านครัว,” ใน อัล- หุกดา. ตุลาคม, 2532, 42 - 45.

²⁴ เสาวนีย์ จิตต์ทอมวต. (2531). *กลุ่มชาติพันธุ์: ชาวไทยมุสลิม*. กรุงเทพฯ: กองทุนสง่ารัฐจิระอำพร, 142.

²⁵ เรื่องศักดิ์ ตำริห์เลิศ. (2545). เล่มเดิม, 42.

²⁶ วันฮารีรายอ เป็นวันรื่นเริงประจำปี ชาวมุสลิมจะไปเยี่ยมเยียนพ่อแม่ ญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน เพื่ออภัยต่อกันในสิ่งที่ผ่านมา เป็นวันที่ทุกคนมีความสุขมาก มุสลิมจะมีการประกอบพิธีกรรมพร้อมเพรียงกันทั่วโลก

²⁷ ในวันอีดิลฟิตรี มุสลิมทุกคนจะต้องจ่ายชะกาตฟิตเราะห์ บริจาคทานแก่คนยากจนอนาถา

²⁸ ส่วนในวันอีดิลอัฎฮา จะมีการเชือดสัตว์พลี แล้วจะทำกุรบัน แจกจ่ายเนื้อเพื่อเป็นทานแก่ญาติมิตร สัตว์ที่ใช้ในการเชือดพลี ได้แก่ อูฐ วัว แพะ เป็นการขัดเกลาจิตใจของมนุษย์ให้เป็นผู้บริจาต เป็นการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนมนุษย์

การปฏิบัติตามประเพณีของมุสลิมบ้านครัวว่าการนับถือศาสนาอิสลามของคนบ้านครัวสมัยก่อนเน้นการปฏิบัติที่เป็นประเพณีและรูปแบบพิธีกรรมมากกว่าที่จะยึดและเข้าใจในหลักอัล-กุรอาน และซุนนะฮ์ อย่างแท้จริง ดังจะเห็นได้จากในเดือนเศาะฟัร²⁹ ยังมีพิธีจุดเทียนไขตามตรอกซอย เด็ก ๆ พวกกันเปล่งเสียง “ ลาอิสชะฮ์ อิลลัลลอฮ์ ” เดินไปทั่วบริเวณชุมชนเพื่อขับไล่ผีและภยันตราย เรียกว่า ตะละบะลอส มีการทำกันมาก แต่ในปัจจุบันนี้ยุติไปแล้ว เพราะไม่ใช่หลักศาสนา³⁰

ข้อมูลจากความเห็นของ ดิเรก กุลสิริสวัสดิ์ สะท้อนให้เห็นว่าชุมชนมุสลิมจามเริ่มมีลักษณะหันเข้าหาการปฏิบัติตามหลักศาสนา (desecularization) ปัจจุบันจึงพบสตรีมุสลิมจามทั้งสามชุมชนคลุมผ้าฮิญาบและมีมุสลิมจามที่ศึกษาเกี่ยวกับศาสนามากขึ้น บางคนไปเรียนศาสนาในต่างประเทศ ทำให้ในชุมชนมีการปฏิบัติตามหลักศาสนาอิสลามอย่างเคร่งครัดยิ่งขึ้น

เมื่อพิจารณาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์มุสลิมจามซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่ในดินแดนไทยได้ปรับตัวเข้ากับสังคมไทย จนกลายเป็นคนกลุ่มหนึ่งที่มีประวัติศาสตร์ร่วมกับคนไทยที่มีบรรพบุรุษเป็นคนชาติพันธุ์ต่าง ๆ ชุมชนจามทั้งสามแห่งแม้ว่าตั้งอยู่ในพื้นที่ซึ่งประชากรส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธ แต่ต่างฝ่ายต่างปรับตัวเข้าหากัน นอกจากนี้คนไทยมุสลิมที่มีบรรพบุรุษเป็นชาวจามยังได้รับการคุ้มครองโดยรัฐธรรมนูญให้มีเสรีภาพในการปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อเช่นเดียวกับคนที่นับถือศาสนาอื่น นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวซึ่งเป็นประมุขของชาติ ยังมีตำแหน่งเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภก พระองค์ได้พระราชทานที่ดินให้สร้างมัสยิดและกุโบร์สำหรับฝังศพ สำหรับมุสลิมจามมักฝังศพญาติพี่น้องอยู่ในกลุ่มเดียวกันต่างจากมุสลิมชาติพันธุ์อื่นๆ ที่ฝังศพในกุโบร์ตามแต่จะหาพื้นที่ได้

สรุปว่ามุสลิมได้ปรับตนเองให้กลมกลืนกับสังคมไทยแต่ยังคงไว้ซึ่งความสำคัญที่มีบรรพบุรุษเป็นชนชาติจามและยึดมั่นอยู่ในความศรัทธาในศาสนาอิสลาม ปัจจุบันมุสลิมจามต้องเผชิญกับกระแสโลกาภิวัตน์และอยู่ในช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่การเป็นประชาคมอาเซียน โจทย์ที่ท้าทายก็คือมุสลิมจามและชุมชนจะปรับตัวให้เหมาะสมโดยไม่ทิ้งอัตลักษณ์ของตนได้อย่างไร

²⁹ เศาะฟัร (อาหรับ: **صَفَر**) คือเดือนที่ 2 ของปฏิทินฮิจญ์เราะฮ์หรือปฏิทินอิสลาม

³⁰ ดิเรก กุลสิริสวัสดิ์; ล.ศ., 45.

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรไทยมุสลิม
ในจังหวัดชายแดนภาคใต้หลายครั้ง

ที่มา: <https://www.facebook.com/notes/n-a-r-a-peace>

ตอนที่ 2. บรรณนิทัศน์สิ่งพิมพ์เลือกสรรจามศึกษา

บรรณนิทัศน์สิ่งพิมพ์เลือกสรรเกี่ยวกับจามศึกษาได้เลือกสรรจากหนังสือ บทความ งานวิจัยและวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาเกี่ยวกับชาติพันธุ์จาม โดยไม่ได้แบ่งออกเป็นหมวดภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ การเมือง หรือเศรษฐกิจดังเช่นบรรณนิทัศน์สิ่งพิมพ์โดยทั่วไป ทั้งนี้เนื่องจาก บทความงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ส่วนใหญ่เป็นงานด้านประวัติศาสตร์ สังคมศาสตร์ และ ศิลปะ แต่บทความได้บอกปีพิมพ์ เลขหนังสือ ชื่อผู้แต่ง - ชื่อเรื่อง สารโดยสรุป และชื่อหอสมุด ทั้งนี้เพื่อผู้อ่านจะได้ข้อมูลชัดเจนและสะดวกต่อการค้นคว้า ส่วนรูปแบบการเขียนอ้างอิงที่สมบูรณ์ได้อ้างอิงไว้ในบรรณานุกรม

หนังสือ

ค.ศ.	เลขหนังสือ	ชื่อผู้แต่ง - ชื่อเรื่อง	สาระโดยสรุป	ชื่อหอสมุด
1979	959 ส246 ป2549	ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล, ประวัติศาสตร์เอเชีย อาคเนย์ถึง พ.ศ. 2000	สาระตอนหนึ่งเขียนเกี่ยวกับอาณาจักร จามปา และมีเรื่องของชาวจามแทรก อยู่ในบทต่างๆ ที่เกี่ยวกับการทำ สงครามระหว่างกองทัพจามกับ อาณาจักรเพื่อนบ้าน	ศรีนครินทรวิโรฒ
1987	DS559.92. จ63 บ63	ธนิต อยู่โพธิ์ บันทึกรับสั่งสมเด็จพระ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เรื่องอาสาจามและชื่อเมือง เพชบุรี*พร้อมด้วยคำถาม เรื่องอาสาจาม	เนื้อหาของหนังสือประกอบด้วยคำถาม ของท่านปรีดี พนมยงค์ คำตอบโดย อาจารย์ธนิต อยู่โพธิ์ รวมทั้งมีบันทึก รับสั่งในสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ถึงอาจารย์ธนิต อยู่โพธิ์ ได้อธิบาย เกี่ยวกับจาม	ศิลปากร วังท่าพระ
1987	709.591 ส 865ศ	ม.ร.ว.สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, ศิลปะจามและศิลปะพม่า โดยสังเขป	เนื้อหาตอนหนึ่งของหนังสือเป็นเรื่อง ศิลปะจามโดยกล่าวถึงรูปแบบ ประติมากรรมและสถาปัตยกรรม	ศรีนครินทรวิโรฒ
1988	305.6971 0593ส941 ก	เสาวนีย์ จิตต์หมวด กลุ่มชาติพันธุ์ : ชาวไทย มุสลิม	สาระตอนหนึ่งของหนังสือกล่าวถึง มุสลิมไทยที่มีบรรพบุรุษเป็นชนชาติ จามและเขมรโดยบรรยาย ประวัติศาสตร์และการอพยพของ ชาวจามในสมัยต่าง ๆ	ศรีนครินทรวิโรฒ
1995	915.9704 พ454บ	พลับพลึง คงชนะและจงกลณี คงชนะ บันทึกการเดินทาง เยือนถิ่นจาม	เนื้อหาเกี่ยวกับการลงพื้นที่เก็บข้อมูล ในประเทศเวียดนามด้าน ประวัติศาสตร์ โบราณสถานและ เรื่องราวการย้ายถิ่นของชนชาติจาม	ศรีนครินทรวิโรฒ
1996	N7260 .ส 76 2553	ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล, ประวัติศาสตร์ศิลปะ ประเทศใกล้เคียง : อินเดีย ลังกา ชาว จาม ขอม พม่า ลาว	เนื้อหาตอนหนึ่งในหนังสือเขียน เกี่ยวกับเครื่องประดับลวดลายและ ประติมากรรมจามพร้อมทั้งเรื่อง การแบ่งยุคสมัยของศิลปะจาม	ศิลปากร วังท่าพระ

* สกัดตามต้นฉบับ

บทความ

เดือน-ปี	ชื่อผู้แต่ง - ชื่อเรื่อง	เนื้อเรื่อง	วารสาร- แหล่งตีพิมพ์
1962, ม.ค. 495. 911ข129จ**	ชจร สุขพานิช จารึกจัมปานคร	ผู้เขียนบทความมีความเห็นต่างจากนักภาษาศาสตร์ดังนี้ 1.จารึกโวคานห์ (Vo Canh) ที่เวียดนามและจารึกถ้าเขาจังหวัดราชบุรีเป็นหลักฐานที่แสดงว่าตัวอักษรอินเดียเหนือเข้ามาสู่แหลมอินโดจีนก่อนตัวอักษรจากอินเดียใต้ 2.จารึกโวคานห์ จารึก Thma Kse และจารึกถ้าเขาเป็นจารึกสมัยและมีลักษณะใกล้เคียงกับตัวอักษรในจารึกพระเจ้าอโศก	นิตยสารศิลปากร ปีที่ 5 เล่ม 5 หน้า 43 - 52
1982, ก.ค. - ธ.ค.	สุขุมาวดี ชำหิรัญ จาม จาม จาม	เนื้อหาได้ให้ความหมายของคำว่าจาม และกล่าวถึงประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ ภาษา ศิลปะ ความเชื่อและความสัมพันธ์กับต่างชาติของชนชาติจาม	ภาษาและวัฒนธรรม ปีที่ 2, ฉบับที่ 2 หน้า 28 - 36
1989, ม.ค. - มิ.ย.	พรทิพย์ อุกุภรัตน์ และ เสาวภา พรสิริพงษ์ ชุมชนแยกจามที่ยังคง หลงเหลืออยู่ในกรุงเทพฯ	เนื้อหากล่าวถึงเรื่องชุมชนชาวจามบ้านครัวเหนือ การดำรงชีพและวิถีชีวิตของชุมชนจาม ความสัมพันธ์ภายในและภายนอกชุมชน ตลอดจนปัญหาสิ่งแวดล้อม เสื่อมโทรมและการปรับปรุงชุมชน	ภาษาและวัฒนธรรม ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 หน้า 18-30
1994, ม.ค.	วิภาดา ลากหนูน กำปังบ้านครัว สำนัก สุดท้ายของชุมชนโบราณ	สาระของเรื่องกล่าวถึงประวัติศาสตร์บ้านครัวเรื่องการอพยพเคลื่อนย้ายของชาวจามทางเรือซึ่งครั้งแรกตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านดอนคลองตัน ตอนหลังจึงย้ายมาอยู่ที่บ้านครัว นอกจากนี้ยังกล่าวถึงการดำรงชีพ เช่น การทอผ้าและวิถีชีวิตชาวจามที่บ้านครัว	ดิเอริธ 2000 ปีที่ 1, ฉบับที่ 7 หน้า 47 - 60
1995	จกกลณี คงชนะ ชนชาติจาม รอยต่อของ อารยธรรมที่สูญหายบน แผ่นดินเวียดนาม.	สาระของบทความกล่าวถึงประวัติศาสตร์จามที่เคยรุ่งเรืองและการเดินทางไปเยี่ยมชุมชนจามที่ตำบล หนึ่งทวด จังหวัดตวนไห่ที่เวียดนามเพื่อเยี่ยมสามีภรรยาชาวจามซึ่งเคยเป็นแขกรับเชิญของสถาบันเอเชียแปซิฟิกศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ	ดิเอริธ 2000. ปีที่ 2, ฉบับที่ 19 หน้า 99 - 100
1999, ก.ค.-ธ.ค.	พลับพลึง คงชนะ พิธีสืบชะตาและสะเดาะ เคราะห์ของชาวจามบ้านี : ตัวอย่างการผสมผสาน ระหว่าง ความเชื่อดั้งเดิม กับศาสนาอิสลาม	เนื้อความกล่าวถึงพิธีสืบชะตาของชาวจามบ้านแซ่เปรย กำปังตอตลาด จังหวัดกำปัง ซึ่งในกัมพูชาที่มีการผสมผสานพิธีกรรมระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับศาสนาอิสลาม	มศว ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 2, ฉบับที่ 1 หน้า 64 - 68

** ค้นหาในห้องศาสตราจารย์ชจร สุขพานิช สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

เดือน-ปี	ชื่อผู้แต่ง - ชื่อเรื่อง	เนื้อเรื่อง	วารสาร- แหล่งตีพิมพ์
2000	พลับพลึง คงชนะ พัฒนาการทาง ประวัติศาสตร์ชุมชนจาม อยุธยา	กล่าวถึงบทบาทและวิถีชีวิตของชาวจาม ใน สมัยอยุธยา และชุมชนชาวจามจังหวัด พระนครศรีอยุธยาในปัจจุบัน	วารสาร ประวัติศาสตร์. หน้า 67-80

วารสาร

เดือน-ปี	ชื่อผู้แต่ง - ชื่อเรื่อง	เนื้อเรื่อง	วารสาร-แหล่งตีพิมพ์
2002	พลับพลึง คงชนะ ประวัติศาสตร์จาม : ชนชาติที่ถูกกลืน	เนื้อหากล่าวถึงแหล่งกำเนิดของ ชนชาติจามการก่อตั้งอาณาจักร จามปาและการล่มสลายของ อาณาจักรตั้งแต่คริสต์ศตวรรษ ที่ 18 จึงทำให้ชนชาติจามถูก กลืน	เอกสารประกอบการเสวนา “มุสลิม ชนชาติจามในหน้าประวัติศาสตร์ไทย จัดโดย คณะมนุษยศาสตร์ และ สังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏธนบุรี และชมรมมุสลิมรักษ์ธนบุรี เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2545 ณ สถาบันราชภัฏธนบุรี
2002	มณี โยธาสุมุท มุสลิมชนชาติจามในสมัย อยุธยา	เนื้อหากล่าวถึงกล่าวถึงกำเนิด ของชนชาติจาม บทบาทของ อาสาจามในสมัยอยุธยาและ มุสลิมในรัชกาลสมเด็จพระ นารายณ์	เอกสารประกอบการเสวนา “มุสลิม ชนชาติจามในหน้าประวัติศาสตร์ไทย จัดโดย คณะมนุษยศาสตร์ และ สังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏธนบุรี และชมรมมุสลิมรักษ์ธนบุรี เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2545 ณ สถาบันราชภัฏธนบุรี
2002	ชัยณรงค์ ศรีพงษ์ ชุมชนมุสลิมจามใน ประเทศไทย	เนื้อหากล่าวถึงเรื่องการอพยพ ของชาวจามเข้ามายังกัมพูชา และเรื่องชุมชนบ้านครัว	เอกสารประกอบการเสวนา “มุสลิม ชนชาติจามในหน้าประวัติศาสตร์ไทย” จัดโดย คณะมนุษยศาสตร์ และ สังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏธนบุรี และชมรมมุสลิมรักษ์ธนบุรี เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2545 ณ สถาบันราชภัฏธนบุรี
2003, ม.ค.- มิ.ย.	ทวี สว่างปัญญางกูร ฟอนต์อักษรจาม	เนื้อหาเป็นเรื่องเกี่ยวกับการ สร้างฟอนต์คอมพิวเตอร์ภาษา และอักษรจาม	วารสารสหภาษา ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 หน้า 23 - 41
2004, ก.ค.-ธ.ค.	ทวี สว่างปัญญางกูร ภาษาและอักษรจาม ปัจจุบัน	กล่าวถึงภาษาและอักษรจาม ที่ เรียกว่า อาคาระธราหะ ผู้ เขียนได้กำกับ ตัวอักษรจาม และอักษรไทยไว้ด้วย	ภาษาและวัฒนธรรม ปีที่ 23, ฉบับที่ 2 หน้า 1-27

เดือน-ปี	ชื่อผู้แต่ง - ชื่อเรื่อง	เนื้อเรื่อง	วารสาร-แหล่งตีพิมพ์
2005, ม.ค.-มี.ย.	ทวี สว่างปัญญางกูร ชนชาติจามปัจจุบัน	งานค้นคว้าด้านเอกสารและจากการสำรวจพื้นที่ในประเทศไทย เวียดนาม เกี่ยวกับอาณาจักรจามปาและพบว่าชาวจามในเวียดนามยังสืบสานประเพณีและวัฒนธรรมอยู่ จนถึงปัจจุบัน	วารสารเอเชียปริทัศน์ ปีที่ 26, ฉบับที่ 1 หน้า 55 - 77
2006, ม.ค.-ธ.ค.	ศุภฤติ สกุรัตน์ เขมรมุสลิมกับ สถานการณ์สามจังหวัด ภาคใต้	กล่าวถึงการอพยพของชาวจามในกัมพูชาเข้ามาในประเทศไทย และมาเลเซียซึ่งมีผลกระทบทำให้กลายเป็นปัญหาแรงงานข้ามชาติ	วารสารอินโดจีนศึกษา ปีที่ 7 หน้า 246 - 255
2007	นรเศรษฐ์ พิสิฐพันธ์พร จามเขมร	เนื้อความเขียนเกี่ยวกับวิถีชีวิตเรื่องชนชาวจามที่มีในกัมพูชา ภายหลังการอพยพเข้ามาในดินแดนไทยช่วงคริสต์วรรษที่ 16	วารสารอินโดจีนศึกษา ปีที่ 8, ฉบับที่ 1
2007, พ.ค. - ส.ค.	ณัฐพร ไทยจงรักษ์ นโยบายแบ่งแยกทาง ชาติพันธุ์ของเขมรแดงต่อ ชาวจาม	เนื้อความเกี่ยวกับนโยบายลิดรอนสิทธิของมุสลิมจามในกัมพูชาตั้งแต่สมัยรัฐบาลเขมรแดงจนถึงยุคต่อมา	วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง ปีที่ 3, ฉบับที่ 2
2010	ชัยณรงค์ ศรีพงษ์ ชุมชนบ้านน้ำเขียว จังหวัดตราด : ชุมชนสอง ศาสนาและแหล่ง วัฒนธรรม	กล่าวถึงประวัติความเป็นมาและวิถีชีวิตคนไทยมุสลิมเชื้อสายจามที่ชุมชนบ้านน้ำเขียว จังหวัดตราด ที่มีชีวิตร่วมกับคนไทยที่นับถือพระพุทธศาสนา	เอกสารสัมมนาวิชาการมุสลิมศึกษา เสนอใน การประชุมวิชาการ มุสลิมศึกษา ประจำปี พ.ศ. 2553 จัดโดย ศูนย์มุสลิมศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์และงานวิจัย

ค.ศ.	เลขหนังสือ	ชื่อผู้แต่ง - ชื่อเรื่อง	เนื้อเรื่อง	หอสมุด
1989	305.69705 93 8943ก	เสาวภา พรสิริพงษ์ การศึกษาเบื้องต้นเกี่ยวกับชุมชนบ้านคร้วเหนือ (บ้านแขกคร้ว): กรณีศึกษา สภาพเศรษฐกิจสังคม และวัฒนธรรม	เนื้อหาได้พรรณนาสภาพชุมชนไทยมุสลิมเชื้อสายจาม ชุมชนบ้านคร้วเหนือ ในหัวข้อประวัติความเป็นมา การตั้งถิ่นฐาน ลักษณะทางกายภาพของชุมชน สภาพเศรษฐกิจและสังคมประชากร ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มทางสังคมและการมีส่วนร่วมทางการเมือง	ศรีนครินทร์วิโรฒ

ค.ศ.	เลขหนังสือ	ชื่อผู้แต่ง - ชื่อเรื่อง	เนื้อเรื่อง	หอสมุด
1999	930.10959 7 ก523	สำนักงานเพื่อการคุ้มครอง มรดกทางวัฒนธรรมแห่งชาติ ประเทศโปแลนด์ การสำรวจ แหล่งโบราณสถานใน อาณาจักรจามปา จาก รายงานของคณะผู้แทนร่วม ระหว่างชาวโปแลนด์ และ ชาวเวียดนาม ในปี ค.ศ. 1981-1986	บันทึกรายงานการบูรณะแหล่ง โบราณคดีและเมืองโบราณของจาม ในเวียดนาม เช่น เมืองมิเชินรวมทั้ง แผนแม่บทและแนวทางการอนุรักษ์ โดยนักโบราณคดีชาวโปแลนด์และ เวียดนาม	ศรีนครินทรวิโรฒ
2002	DS589.B36 ง319 2545	เรื่องศักดิ์ คำรหัสเลิศ ประวัติศาสตร์บ้านครัวและ การต่อต้านทางด่วน ซีดีโรด ของชาวมุขม	เรื่องการอพยพของชาวจามและชาว มลายูซึ่งเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่กรุงศรี อยุธยาและกรุงเทพ รวมทั้ง ประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านครัว การ ถือครองที่ดินและวิถีชีวิต ตลอดจน ปัญหาที่ชุมชนบ้านครัวกำลังเผชิญ อยู่ในปัจจุบันเช่น การสร้าง ทางด่วนผ่านชุมชน	ศรีนครินทรวิโรฒ
2004	307.09593 ส722(1)	ชลธิรา สัตยาวัฒนาและคณะ ผู้วิจัยสิทธิชุมชนท้องถิ่นบ้าน ครัว : กรณีการสร้าง ทางด่วนทับชุมชน	ปัญหาการวิจัยคือ ชุมชนบ้านครัว เผชิญปัญหาการสร้างทางด่วนทับ พื้นที่ชุมชน ผลการวิจัยคณะผู้วิจัยมี ความเห็นที่ชุมชนบ้านครัวเป็น ชุมชนที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานจึง มีสิทธิที่จะตั้งอยู่ในพื้นที่เดิม	ศรีนครินทรวิโรฒ
2006	362.2937 อ 327ก	อรันส์ บินมะฮฺมุด การรับสารสนเทศเกี่ยวกับ การป้องกันยาเสพติดของ เยาวชนมุสลิมในชุมชนบ้าน ครัว	ผลการวิจัยสรุปว่า เยาวชนมุสลิมใน ชุมชนบ้านครัวได้รับข่าวสารสนเทศ เกี่ยวกับการป้องกันยาเสพติดจาก การบอกเล่า และสั่งสอนจาก ครอบครัวมากที่สุด รองลงมาคือ สถานศึกษา	ศรีนครินทรวิโรฒ
2007	781.771 จ 631ด	จุฑาศิริ ยอดวิเศษ ดนตรีในวัฒนธรรมอิสลาม : กรณีศึกษาชุมชนบ้านครัว	ผลการวิจัยได้ให้ข้อมูลว่าดนตรีบ้าน ครัว มีเครื่องประกอบจังหวะที่ สำคัญคือ กลองดฺุฟ และบรรเลง เพลง นาเสปโบราณ เนื้อร้องมีทั้ง ภาษาอาหรับ มลายู และไทย	ศรีนครินทรวิโรฒ

ค.ศ.	เลขหนังสือ	ชื่อผู้แต่ง - ชื่อเรื่อง	เนื้อเรื่อง	หอสมุด
2011	วจ 780.9593ป 74ด	ปิยพันธ์ แสนทวีสุข/ ดนตรี ในวิถีชีวิตของชนชาติจามใน เอเชียตะวันออกเฉียงใต้	ผลการวิจัยทำให้ทราบว่าชาวจาม แบ่งประเภทเครื่องดนตรี ได้แก่ ประเภทเป่า ประเภทเครื่องเคาะ จังหวะ และประเภทเครื่องสายที่ บรรเลงอยู่ในพิธีกรรมโบราณ และ มีการประยุกต์ดนตรีโบราณเพื่อให้ สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทาง สังคม	มหาสารคาม
2011	วจ 305.8 ห 53จ	ห่วนห์ วัน ฟุก (Huynh Van Phuc.) จามมุสลิมใน เวียดนามหลังนโยบาย โด่ยเหม้ย การปรับปรนวิถี ชีวิตทางเศรษฐกิจศาสตร์ ปฏิบัติและชาติพันธุ์สัมพันธ์	ผลการวิจัยทำให้ทราบว่าชาวจาม ปรับตัวจากการทำอาชีพดั้งเดิมคือ การทำประมง ทอผ้าและการ ค้าขาย เป็นการประกอบอาชีพ ค้าขายทางไกล ซึ่งเป็นผลจากการ ดำเนินนโยบายโด่ยเหม้ย (ระบบ เศรษฐกิจการตลาด) ซึ่งทำให้ชีวิต ทางเศรษฐกิจของชาวจามดีขึ้น	มหาสารคาม

สื่อสารคดี/มัลติมีเดีย

พ.ศ.	ชื่อเรื่อง	เนื้อเรื่อง	แหล่งนำเสนอ
1994	เทปบันทึกการสัมมนา และนิทรรศการ เรื่อง วัฒนธรรมจาม โดยสถาบันเอเชีย แปซิฟิกศึกษา มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร	การสัมมนา และนิทรรศการเกี่ยวกับ ประวัติศาสตร์ ประเพณี และวัฒนธรรม ของชาติพันธุ์จาม ที่สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ โดย สถาบันเอเชียแปซิฟิกศึกษา มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เนื่องใน วโรกาส วันสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา สยามบรมราชกุมารี ประจำปี พ.ศ. 2537	ฝ่ายโสตทัศนศึกษา สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ
2009	วิถีเอเชีย จาม:ชนชาติที่ถูกลืม	สารคดีเกี่ยวกับชาวจามในประเทศ เวียดนาม แสดงถึงการสืบสานประเพณี และวัฒนธรรมจนถึงปัจจุบัน	สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส (Thai PBS) และ http://www.youtube.com
2009	พินิจนคร ตอน บ้านครัว “เลือดเนื้อ เหงื่อไหล ปมไหมของแขกจาม ในสยามประเทศ”	สารคดีกล่าวถึงประวัติศาสตร์บ้านครัว การอพยพของชาวจามที่เคลื่อนย้ายมา ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านครัว นอกจากนี้ยัง กล่าวถึงการดำรงชีพ และวิถีชีวิตชาวจาม ที่บ้านครัว	สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส (Thai PBS) และ http://www.youtube.com/

พ.ศ.	ชื่อเรื่อง	เนื้อเรื่อง	แหล่งนำเสนอ
2010	รายการแสงเดือนเสี้ยว มุสลิมไทยเชื้อสาย เขมร กองอาสาจาม บ้านคร้ว	กล่าวถึงการอพยพของชุมชนจามบ้านคร้ว ในสมัยอยุธยาจนถึงการตั้งถิ่นฐานถิ่นฐาน ที่บ้านคร้ว การทอผ้าไหม การสูญเสีย สิทธิในการครอบครองที่ดิน และโครงการ ตัดทางด่วนผ่านชุมชนซึ่งเป็นชุมชนเล็ก ๆ แต่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน	สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส (Thai PBS) และ http://www.youtube.com/

3. วิเคราะห์สถานภาพจามศึกษา

การวิเคราะห์สถานภาพจามศึกษา เริ่มต้นจากการวิเคราะห์บทความ เนื่องจากการเขียนถึงจามครั้งแรก จากนั้น จึงวิเคราะห์หนังสือ งานวิจัย และวิทยานิพนธ์ โดยวิเคราะห์จากบรรณนิทัศน์สิ่งพิมพ์เลือกสรร และแหล่งสารสนเทศจามศึกษา และประเมินสถานภาพจามศึกษาในประเทศไทย

3.1 บทความ

งานวิชาการที่เกี่ยวกับจามครั้งแรกเขียนเมื่อ ค.ศ. 1962 โดย ขจร สุขพานิช เรื่อง *จารึกจัมปานคร* ส่วนบทความสุดท้ายเขียนเมื่อ ค.ศ. 2010 โดยชัยณรงค์ ศรีพงษ์ เมื่อพิจารณาเวลาที่นักวิชาการเขียนบทความแรกสุดถึงบทความสุดท้ายเป็นเวลา 48 ปีอาจวิเคราะห์พัฒนาการของจามศึกษาได้ดังนี้ จุดมุ่งหมายของอาจารย์ขจร สุขพานิช ที่เขียน *เรื่องจารึกจัมปานคร* เริ่มจากความสนใจจารึกถ้าเขา จังหวัดราชบุรี แล้วจึงศึกษา จารึกโวคาคัน และจารึก Thma Kse ที่พบในเวียดนาม เพื่อเปรียบเทียบตัวอักษร อาจารย์ขจรลงความเห็นว่าตัวอักษรจากอินเดียเหนือเข้ามาสู่แหลมอินโดจีนก่อนตัวอักษรจากอินเดียใต้

อีก 20 ปีต่อมา สุขุมวดี ขำหิรัญได้เขียนเรื่อง *จาม จาม จาม* เริ่มต้นจากความสนใจจำปาศักดิ์ แขวงทางตอนใต้ของประเทศลาวในปัจจุบันที่มีความเกี่ยวข้องกับจาม อีก 7 ปีต่อมา พรทิพย์ อุศุภรัตน์ และ เสาวภา พรสิริพงษ์ ได้เขียนบทความ เรื่อง “ชุมชนแขกจามที่ยังหลงเหลืออยู่ในกรุงเทพฯ” หลังจากนั้น ได้มีบทความเกี่ยวกับชุมชนบ้านคร้วเพิ่มขึ้น เช่นรัฐดา ลากนุหน ได้เขียน เรื่อง “ก่างบ้านคร้ว สำนักสุดท้ายของชุมชนโบราณ” จารุวรรณ โล่ห์วีระและ ญอง บัฟฟี ซึ่งเขียนบทความเรื่อง “บ้านคร้วอดีตอันรุ่งโรจน์ หรืออนาคตจะดับสูญ” และการที่นักวิชาการสนใจศึกษาเรื่องจามที่บ้านคร้วเนื่องจากมีโครงการของหน่วยงานการทางพิเศษจะตัดถนนผ่านชุมชนทำให้ชาวชุมชนบ้านคร้วรวมตัวกันต่อต้านโครงการ

อย่างไรก็ตาม ในปี 1995 ได้มีผู้เขียนบทความแตกต่างออกไป เช่น จงกลณี คงชนะ ได้เขียนบทความ เรื่อง “ชนชาติจาม: รอยต่อของอารยธรรมที่สูญหายบนแผ่นดินเวียดนาม” ในปี 2002 พลัปลิ่ง คงชนะ ได้เขียนบทความเรื่อง “ประวัติศาสตร์จาม: ชนชาติที่ถูกลืม”

ความรู้ในบทความนี้เป็นผลมาจากที่ทั้งสองคนได้เดินทางไปศึกษาโบราณสถาน และหมู่บ้านจามบริเวณตอนกลาง และตอนใต้ของเวียดนามนับเป็นการขยายพรมแดนแห่งความรู้เรื่องจามไปจนถึงต้นกำเนิดของจามที่เวียดนาม นอกจากนี้ พลับพลึง คงชนะ ยังขยายพรมแดนความรู้เรื่องจามไปถึงกัมพูชาโดยเขียนบทความเรื่อง “พิธีสืบชะตา และสะเดาะเคราะห์ของชาวจามบานี: ตัวอย่างการผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับศาสนาอิสลาม” ภายหลังจากนี้ พลับพลึง คงชนะได้กลับมาศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนจามที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่กรุงศรีอยุธยา โดยเขียนบทความเรื่อง “พัฒนาการประวัติศาสตร์ชุมชนจามที่อยุธยา” ภายหลังจากนี้จึงมีนักวิชาการที่เขียนบทความเกี่ยวกับจามทั้งในประเทศไทย เวียดนาม และกัมพูชา

สรุปได้ว่า ระหว่างปี 1995- 2002 นักวิชาการไทยได้ผลิตบทความเกี่ยวกับจามมากขึ้นถึง 17 เรื่อง เป็นเรื่องเกี่ยวกับจามที่เวียดนาม 3 เรื่อง จามที่กัมพูชา 6 เรื่อง เนื้อหาส่วนใหญ่เป็นเรื่องประวัติศาสตร์ แต่ ในจำนวนนี้มีนักวิชาการที่มีความรู้ภาษาเขมร ได้แก่ นรเศรษฐ์ พิสิฐพันธ์ ได้เขียนเรื่อง “จามในกัมพูชา” ณัฐพร ไทยจงรักษ์ ได้เขียนเรื่อง “นโยบายแบ่งแยกทางชาติพันธุ์ของเขมรแดงต่อชาวจาม” และชัยณรงค์ ศรีพงษ์ เขียนเรื่อง “ชุมชนบ้านน้ำเขียว จังหวัดตราด: ชุมชนสองศาสนา” นอกจากนี้ ยังมีนักวิชาการที่มีความรู้ทางภาษาเวียดนาม คือ ทวี สว่างปัญญางกูร ได้เขียนเรื่อง จาม และที่น่าสนใจคือ ได้สร้างพจนานุกรมพจนานุกรมภาษาจาม และตัวอักษรจาม สำหรับนักวิชาการที่เขียนบทความเกี่ยวกับจามในปัจจุบัน ได้แก่ ศรัติ สกุศลรัตน์ เรื่อง “เขมรมุสลิมกับสถานการณ์สามจังหวัดภาคใต้”

3.2 หนังสือ

หนังสือที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับจามเล่มแรกเขียนเมื่อปี 1979 โดย ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล *ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ถึง พ.ศ. 2000* สำหรับเล่มล่าสุดเขียนขึ้นในปี 1996 โดย ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล เรื่อง *ประวัติศาสตร์ศิลปะประเทศไทย: อินเดียน ลังกา ขวา จาม ขอม พม่า ลาว* เมื่อวิเคราะห์เวลาในช่วง 17 ปี มีหนังสือภาษาไทยที่เขียนเรื่องจามทั้งหมด 6 เล่ม แต่เป็นเรื่องที่แทรกอยู่ในเนื้อหาอื่น ๆ 4 เล่ม ส่วนหนังสือที่เขียนเรื่องจามโดยตรงมีเพียง 2 เล่ม เล่มหนึ่งเขียนโดยนักวิชาการไทยคณะแรกที่เดินทางไปศึกษาชุมชนจามที่เวียดนาม จึงถ่ายทอดประสบการณ์ไว้ในหนังสือ เรื่อง *เยือนถิ่นจาม* แต่เป็นงานเขียนลักษณะกึ่งวิชาการ ดังนั้นจึงมีเพียงเล่มเดียวที่เขียนเรื่องจามในเชิงวิชาการคือ งานของอาจารย์ธนิศ อยุธยา เรื่อง *บันทึกรับสั่งสมเด็จพระนเรศวรมหาราชจากพงศาวดารสุพรรณบุรี*³¹ *พร้อมด้วยคำถามเรื่องอาสาจามของท่านปรีดี พนมยงค์* จำนวนหนังสือและเนื้อเรื่องในหนังสือสะท้อนให้เห็นว่านักวิชาการไทยไม่ให้ความสำคัญในการศึกษาเรื่องเกี่ยวกับชนชาติจามากนัก ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่าจามได้สูญเสียดาจรในคริสต์ศตวรรษที่ 18 ทำให้ชนชาติจาม

³¹ สกัดตามต้นฉบับ

ลดบทบาท และความสำคัญในฐานะที่เป็นชนชาติในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นอกจากนี้ประวัติศาสตร์จามได้ถูกทำให้กลายเป็นประวัติศาสตร์เดียวกับเวียดนาม เมื่อศึกษาการเมืองระหว่างประเทศในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เวียดนามต้องเผชิญกับฝรั่งเศสซึ่งเป็นจักรวรรดินิยมยุคใหม่ที่ขยายอำนาจเข้ามาในเวียดนาม การสู้รบกับฝรั่งเศสในสงครามที่เดียนเบียนฟู ในปี 1954 รวมทั้งการที่เวียดนามได้เปลี่ยนแปลงการปกครองแบบสังคมนิยมตลอดจนการทำสงครามเวียดนามที่ขยายเป็นสงครามอินโดจีนระหว่าง ปี 1947 จนถึง 1979 เป็นข้อจำกัดที่ทำให้นักวิชาการไทยไม่สามารถเข้าไปศึกษาค้นคว้าเรื่องจามในเวียดนามซึ่งเป็นสาเหตุประการหนึ่งที่ทำให้การผลิตหนังสือเกี่ยวกับจามมีน้อย

3.3 งานวิจัย และวิทยานิพนธ์

งานวิจัยเกี่ยวกับจามในวงวิชาการไทยเกิดจากความสนใจชุมชนบ้านครัว ทั้งนี้เห็นได้จากงานวิจัยของเสาวภา พรสิริพงษ์ เรื่อง *การศึกษาเบื้องต้นเกี่ยวกับชุมชนบ้านครัวเหนือ (บ้านแขกครัว): กรณีศึกษาสภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม* ภายหลังจากนี้จึงมีงานวิจัยเกี่ยวกับบ้านครัวเพิ่มขึ้น เนื่องจากชาวบ้านครัวได้รวมตัวต่อต้านหน่วยงานการทางพิเศษมีโครงการตัดทางด่วนผ่านชุมชนแห่งนี้ ดังที่กล่าวมาแล้ว แต่งานวิจัยเกี่ยวกับบ้านครัวที่แตกต่างออกไปได้แก่ อรณัฐ บินมะสมุด ซึ่งมองไปที่ปัญหาเสียดิตกับเยาวชน นอกจากนี้ จุฑาศิริ ยอดวิเศษ ศึกษาเรื่องดนตรีในวัฒนธรรมอิสลามโดยใช้ชุมชนบ้านครัวเป็นกรณีศึกษา จนกระทั่งในปี 2011 นักศึกษาระดับปริญญาเอกจากมหาวิทยาลัยมหาสารคาม 2 คน คือปิยพันธ์ แสนทวีสุขได้ศึกษาดนตรีจามซึ่งมีภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นพื้นที่ศึกษา และห่วนท์ วัน พุก นักศึกษาชาวเวียดนามได้ศึกษามุสลิมจามบริเวณเวียดนามใต้

นอกจากนี้ยังมีรายงานการบูรณะแหล่งโบราณคดีและเมืองโบราณของจามในเวียดนาม เช่น เมืองมิเชิน ที่แปลเป็นภาษาไทย รายงานนี้เพิ่มพูนความรู้ทางด้านโบราณคดีเกี่ยวกับจามอีกทั้งยังมีสื่อวีดิทัศน์สารคดีมัลติมีเดีย ออนไลน์ ที่เกี่ยวกับชาติพันธุ์จามในประเทศไทย เช่น วิถีเอเชีย เรื่อง “จาม: ชนชาติที่ถูกกลืน” และรายการพินิจนคร *ดอนบ้านครัว* “เลือดเนื้อ เหงื่อไหล ปมใหม่ของแขกจาม ในสยามประเทศ” รายการแสงเดือนเสี้ยวมุสลิมไทย เชื้อสายเขมร กองอาสาจามบ้านครัว สถาบันเอเชียแปซิฟิกศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร การจัดงานสัมมนา เรื่อง *วัฒนธรรมจาม* เมื่อเดือนพฤศจิกายน ปี 1994 ส่วนแบบเรียนวิชาประวัติศาสตร์ชั้นมัธยมศึกษา มีเพียงเล่มเดียวที่มีการเขียนเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับจามซึ่งพิมพ์โดย สำนักพิมพ์พัฒนาคุณภาพวิชาการ (2549) เขียนโดยพลับพลึง คงชนะทำให้ความรู้เรื่องจามแพร่หลายไปสู่นักเรียนระดับมัธยมศึกษา นอกจากนี้ ศูนย์นโยบายโลกมุสลิม (CMP) คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกับเครือข่ายนักวิจัยมุสลิมอาเซียน (AMRON) โดยการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) จัดการประชุมวิชาการโลกมุสลิม ประจำปี 2556

เมื่อวันที่ 22 และ 23 พฤษภาคม ในหัวข้อเรื่อง “ยุทธศาสตร์ความร่วมมือเชิงแข่งขันและมรดกทางวัฒนธรรมของมุสลิมในประชาคมอาเซียน” เพื่อรวบรวมและนำเสนอองค์ความรู้ในเชิงสังคมศาสตร์และประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตการอยู่ร่วมกันของชนต่างศาสนา วัฒนธรรม และชาติพันธุ์ในอาเซียน พร้อมทั้งมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในเสาหลักทั้ง 3 ด้านประกอบด้วยเศรษฐกิจ ความมั่นคง และวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน ตลอดจนนำเสนองานวิจัยด้านวัฒนธรรมร่วมกันของไทยกับ 4 ประเทศ ได้แก่ มาเลเซีย จีน (ยูนนาน) พม่า และกัมพูชา ซึ่งมีการนำเสนองานวิจัยในเรื่อง การคงอยู่ของชาติพันธุ์จามในประเทศไทย และกัมพูชาด้วย³²

พัฒนาการศึกษาเกี่ยวกับชาติพันธุ์จาม จากบรรณนิทัศน์สิ่งพิมพ์ อีกทั้งสถานการณ์ทางเมือง เศรษฐกิจ และการรวมตัวเป็นประชาคมอาเซียนในอนาคตอันใกล้ ทำให้คาดการณ์ได้ว่าแนวโน้มการศึกษาเกี่ยวกับจามจะเพิ่มขึ้นและมีความหลากหลายยิ่งขึ้น

สรุป

การทำบรรณนิทัศน์สิ่งพิมพ์จามศึกษาทำให้ได้ข้อมูลดังนี้ หนังสือเกี่ยวกับจามมีจำนวน 6 เล่ม บทความ 18 เรื่อง งานวิจัยและวิทยานิพนธ์ 8 เรื่อง โดยมีผู้เขียนหนังสือและบทความเกี่ยวกับจามตั้งแต่สองเรื่องขึ้นไปมีดังนี้

จงกลณี คงชนะ	2	เรื่อง	ชัยณรงค์ ศรีพงษ์	3	เรื่อง
เสาวภา พรสิริพงษ์	2	เรื่อง	ทวี สว่างปัญญากร	3	เรื่อง
สรยุทธ ชื่นภักดี	2	เรื่อง	พลับพลึง คงชนะ	4	เรื่อง

ข้อเสนอแนะบางประการเกี่ยวกับการศึกษาเรื่องจาม

1. ควรสนับสนุนให้มีการผลิตนักวิชาการรุ่นใหม่ที่มีความสามารถทางการสื่อสารภาษาจามให้มากขึ้นเพื่อเป็นการต่อยอดการวิจัยงานวิชาการเกี่ยวกับจามต่อไป
2. ควรสนับสนุนให้มีการแปลหนังสือภาษาจามในเรื่องต่าง ๆ เช่น ประวัติศาสตร์ วรรณกรรม ความเชื่อ ตลอดจนกฎหมายปัญญาของจาม ตลอดจนงานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับจาม ที่นักวิชาการเวียดนาม ฝรั่งเศส ทำการศึกษาไว้แปลเป็นภาษาไทย
3. ควรสนับสนุนให้มีการสัมมนาเกี่ยวกับจามเพื่อให้นักวิชาการไทย และนักวิชาการนานาชาติที่ศึกษาเกี่ยวกับจามมีโอกาสแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน

³² การนำเสนองานวิจัย เรื่อง “การดำรงอยู่ของชาวจามในไทย และกัมพูชา” โดย Mr. Set Muhammadsis, ผศ.ดร. พลับพลึง คงชนะ และ อ. ชัยณรงค์ ศรีพงษ์ ผู้ดำเนินรายการ คือ Prof. Yukio Ikemoto, Ph.D.

บันทึกท้ายบท

ขออุทิศบทความนี้แด่ศาสตราจารย์พิเศษชจร สุขพานิช เนื่องในโอกาสครบรอบ 100 ปีแห่งชาตกาล

บรรณานุกรม

หนังสือ

- คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ กรมศิลปากร. (2542). **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาจังหวัดตราด**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- นันทพร บรรลือสินธุ์, ผู้แปลและเรียบเรียง. (2540). **การสำรวจแหล่งโบราณสถานในอาณาจักรจามปา จากรายงานของคณะผู้แทนร่วมระหว่างชาวโปแลนด์ และชาวเวียดนาม ในปี ค.ศ. 1981-1986**. กรุงเทพฯ: ฝ่ายเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ กรมศิลปากร.
- ปรีดี พนมยงค์. (2530). **บันทึกรับสั่งสมเด็จพระมหาพรยาตารงราชานุภาพเรื่องอาณาจักรจามและชื่อเมืองเพชบุรีพร้อมด้วยคำถามเรื่องอาณาจักรจาม**. กรุงเทพฯ : ศิวพร.
- พงศ์ โสโน. (2534). **บ้านข้างเมืองเคียง: ประวัติศาสตร์เงิน พม่า ญวน เขมร จามปา และน่านเจ้า**. กรุงเทพฯ ฯ: เคล็ดไทย.
- พลับพลึง คงชนะ และจงกลณี คงชนะ. (2538). **บันทึกการเดินทาง “เยือนถิ่นจาม”** กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียแปซิฟิกศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- พลับพลึง คงชนะ, ธวัชชัย พรหมณะ ; บรรณาธิการ. (2545). **เวียดนาม : ภูมิลักษณะ ประชาชน และวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชียแปซิฟิกศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. มหาวิทยาลัยศิลปากร. คณะโบราณคดี. (2551). **ตำราวิชาการ : รวมบทความทางวิชาการ คณะโบราณคดีปี 2551**. / คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- มุสลิมมัสยิดต้นสนกับบรรพชนสามยุคสมัย. (2544). **สรยุทธ ชื่นภักดี บรรณาธิการ**. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการจัดงานเสวนา “มุสลิมมัสยิดต้นสนกับบรรพชนสามยุคสมัย.”
- เรื่องศักดิ์ ดำริห์เลิศ. (2545). **ประวัติศาสตร์บ้านครัวและการต่อต้านทางวัฒนธรรมของชาวมุขม**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเจมส์ เอช ดับเบิลยู ทอมป์สัน และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- सानติ ภักดีคำ. (2543). **พื้นที่กัมพูชา : ความเรียงว่าด้วยประวัติศาสตร์และสัมพันธ์ระหว่างไทยเขมร**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สิทธิชุมชนท้องถิ่นบ้านครัว: กรณีการสร้างทางวัฒนธรรมบ้านมุขม. (2547). **คณะผู้วิจัย ชลธีรา สัตยาวัฒนา และคนอื่น ๆ**. กรุงเทพฯ ฯ: นิติธรรม.

เสาวนีย์ จิตต์หมวด. (2531). **กลุ่มชาติพันธุ์: ชาวไทยมุสลิม**. กรุงเทพฯ: กองทุนสง่าารุจิระ อัมพร.

เสาวภา พรสิริพงษ์ พรทิพย์ อุศุภรัตน์ และดวงพร คำหนูวัฒน์ (2532). **การศึกษาเบื้องต้นเกี่ยวกับชุมชนบ้านครัวเหนือ (บ้านแขกครัว): กรณีศึกษา สภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.

สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ. (2553). **ประวัติศาสตร์ศิลปะประเทศไทยใกล้เคียง : อินเดียน, ลังกา, ขวา,จาม, ขอม, พม่า, ลาว**. กรุงเทพฯ : มติชน.

_____. (2535). **ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ถึง พ.ศ. 2000**. กรุงเทพฯ: สมาคมประวัติศาสตร์ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี.

สุรพล นาถะพินธุ, รัตนา เตชามหาชัยและ สุภัทัญญา มกุฎอรฤดี. (2543). **เครื่องโลหะสำริดที่ขุดพบจากแหล่งโบราณคดีในเวียดนามเหนือเปรียบเทียบกับเครื่องโลหะ ที่ขุดพบจากแหล่งโบราณคดีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย = A Comparative study of Bronze artifacts from archaeological sites in Northern Vietnam and Northeast Thailand** / เอกสารประกอบการวิจัย ได้รับการสนับสนุนจากสถาบันไทยคดีศึกษา. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทความ

กรองกาญจน์ พงศธร. (2540). “นาตรังเมืองสวายริมทะเลเวียดนาม” **เพื่อนเดินทาง**. ปีที่ 19, ฉบับที่ 213 (ก.ย. 40) : หน้า 34-50.

จารุวรรณ โล่หิระ และฌอง บัฟฟี. (2535). “บ้านครัว อดีตอันรุ่งโรจน์ หรืออนาคตจะดับสูญ?” **ศิลปวัฒนธรรม**. ปีที่ 13, ฉบับที่ 10 (ส.ค. 2535). หน้า 176- 186.

จงกลณี คงชนะ. (2538) “ชนชาติจาม รอยต่อของอารยธรรมที่สูญหายบนแผ่นดินเวียดนาม” **ดิเอิร์ธ 2000**. 2(19); 99- 112.

ณัฐพร ไทยจงรักษ์. (2550). “นโยบายแบ่งแยกทางชาติพันธุ์ ของเขมรแดงต่อชาวจาม.” **วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง**. ปีที่ 3, ฉบับที่ 2 (พ.ค. -ส.ค. 2550) : หน้า 35-59.

ดิเรก กุลสิริสวัสดิ์. “พวกจาม และ แขกบ้านครัว.” **อัล- หุดา**. ตุลาคม, 2532, 42 - 45.

ทวี สว่างปัญญางกูร.2548. “ชนชาติจามปัจจุบัน” **วารสารเอเชียปริทัศน์**. ปีที่ 26, ฉบับที่ 1 (ม.ค.-มี.ย. 2548), หน้า 154-166.

ธนิธ อยู่โพธิ์. (2543). “คำตอบปัญหาประวัติศาสตร์เรื่องภาษาจาม.” **ศิลปวัฒนธรรม**. ปีที่ 21, ฉบับที่ 7 (พ.ค. 2543) : หน้า 28-39.

“ปัญหาประวัติศาสตร์ เรื่อง ภาษาจาม” **ศิลปวัฒนธรรม**. 21, 7 (ตุลาคม 2543); 27 - 39.

พลับพลึง คงชนะ. (2542). “พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ชุมชนจามอยุธยา.” **วารสารประวัติศาสตร์**, หน้า 67-80.

- พลับพลึง คงชนะ. (2541), “พิธีสืบชะตาและสะเดาะเคราะห์ของชาวจามบ้าน : ตัวอย่างการผสมผสานระหว่าง ความเชื่อดั้งเดิมกับศาสนาอิสลาม.” **มศว ศิลปวัฒนธรรม**. ปีที่ 2, ฉบับที่ 1 (ก.ค.-ธ.ค. 2541), หน้า 64-68.
- พรทิพย์ อุศุภรัตน์ และเสาวภา พรสิริพงษ์ “ชุมชนแจมที่ยังคงหลงเหลืออยู่ในกรุงเทพฯ.” **ภาษาและวัฒนธรรม**. 8, 1 (มกราคม - มิถุนายน); 18 - 20.
- มณฑา สุขบูรณ์. (2538) “ตามรอยชนชาติจามในเวียดนาม.” **ดิเอิร์ธ 2000**. ปีที่ 2, ฉบับที่ 15 (2538) : หน้า 26, 27.
- รัฐดา ลาภนุ. (2537). “กำแพงบ้านครัว สำนึกสุดท้ายของชุมชนโบราณ.” **ดิเอิร์ธ 2000**. ปีที่ 1, ฉบับที่ 7 (ม.ค. 2537) : หน้า 48-60.
- สรยุทธ ชื่นภักดี. (2550). “ไทยมุสลิมเชื้อสายจาม.” **วารสารอักษรศาสตร์ ฉบับภาษาไทย แยกเทศ ข้ามเขตความรู้**. ปีที่ 36, ฉบับที่ 1 (ม.ค.-มิ.ย. 2550), หน้า 112-127.
- เสาวนีย์ จิตต์หมวด. (2544). “มุสลิมชนชาติจามในหน้าประวัติศาสตร์ไทย” **รายงานการเสวนามนุษย์ ๗ สาร ฉบับสังคมภูมิปัญญาที่ยั่งยืน**. (มิ.ย.- ก.ค. 2544). หน้า 36-46.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2543). “ปัญหาประวัติศาสตร์เรื่องอาณาจักรจาม.” **ศิลปวัฒนธรรม**. ปีที่ 21, ฉบับที่ 7 (พ.ค. 2543) : หน้า 27-28 .
- Nguyen The Anh. (2543) “มุ้งทักซิม” (Nam Tien) ในเอกสารเวียดนาม,” Nguyen The Anh, เขียน; อนันท์ธนา เมธานนท์, แปลและเรียบเรียง. **วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร**. ปีที่ 19-20, ฉบับที่ 1 (2543) : หน้า 262-271.

หนังสือภาษาต่างประเทศ

- Baffie, Jean Bann Khrua, Village de Bangkok ? Question de l'origine et probleme d'identite de la population cham n.d., n.p.
- Coedes, G. (1964). **Les États hindouisés d'Indochine et d'Indonésie**. Paris : Boccard.
- Hall, D.G.E. (1981). **A history of South- East Asia**. London: Macmillan.
- Headley, R.K.Jr. 1998, “Cham evidence for Khmer sound changes”, in **Papers in Southeast Asian Linguistics No. 15: Further Chamic Studies**, ed. D. Thomas, vol. 15, pp. 21-29. Canberra: Pacific Linguistics, The Australian National University.
- In search of Southeast Asia: A modern history**. (1987). Edited by David J. Steinberg. Sydney: Allen & Unwin.
- Kongchana, Plubplung. (2010). **Chularajamontri: A religious Institution amidst Thai social changes**, Ph .D. Dissertation. Graduate School of Philosophy and Religion, Assumption University. Bangkok. Thailand.
- Maspéro, G. (1928). **Le Royaume du Champa (The Cham Kingdom)**. Paris: Van Oest.

- Reid, Anthony. (1988). **Southeast Asia in the age of commerce 1450– 1680**. New Haven : Yale University Press.
- _____. (1993). **Southeast Asia in the early modern era : trade, power, and belief**. edited by Anthony Reid. Ithaca : Cornell University Press.
- _____. (1999). **Charting the shape of early modern Southeast Asia**. Chiang Mai, Thailand : Silkworm Books.
- Sripong, C. (1999). **How was it possible for the Muslim Cham of Cambodia to become such a strong and important group**, M.Sc. Dissertation. Department of Anthropology, University College London, University of London. London. England.

บทความภาษาต่างประเทศ

- ‘Abdul- Halim. “Muslims in Indo- China.” **Al- Nahdah: A quarterly magazine of the Religiional Islamic Da’wah Council of Southeast Asia and the Pacific**. 3, 1 (January - March 1983); 37 - 43.
- Can, Van. “An aspect of reborn Kampuchea: The community of surviving Muslims.” **Vietnam Courier**, 4 (1982); 28 - 31.
- Frappe, Christopher J. (1997). “Old Civilizations of the World: Ancient Hardstone Earrings of Viet Nam” in **Arts of Asia**, October.
- Scupin, Raymond .”Historical, Ethnographic, and Contemporary Political Analyses of Muslims.” **SOJOURN**, 10, 2 (1995); 301 - 328.

สื่อมัลติมีเดีย

- วิดีโอเอเชีย**. ตอน “จาม: ชนชาติที่ถูกลืม” [videorecording] = สปริตออฟเอเชีย / ไทย พี บี เอส ร่วมกับ บริษัท แทลเลนท์ แมสมีเดีย, 2552. ออกอากาศ เมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2552 และ <http://tv.mthai.com/tv-archive/7767.html>.
- พินิจนคร** ตอน บ้านครัว “เลือดเนื้อ เหงื่อไหล ปมไหมของแขกจาม ในสยามประเทศ” รายการไทย พี บี เอส และ <http://www.youtube.com/>
- รายการแสงเดือนเสี้ยว** ตอน “มุสลิมไทยเชื้อสาย เขมร กองอาสาจาม บ้านครัว” ในรายการไทย พี บี เอส และ http://www.youtube.com/watch?v=CUUtj2SRO_M.

สื่อออนไลน์

- <https://www.facebook.com/notes/n-a-r-a-peace>
- <http://www.namchieo.com/th/home.php>
- <http://th.wikipedia.org>
- <http://www.youtube.com>